

SANCTIES

TIJDSCHRIFT OVER STRAFFEN EN MAATREGELEN

1998/4

VAN REDACTIEWEGE

J.P.S. Fiselier, Lang leve de reclassering! 205

ARTIKELN

W.F. van Kordelaar, De verantwoordingsplicht van de gedragskundige Justitia 209

E. Lissenberg, Eurotop/Eu rot op: over de opvang van de arrestanten 222

F.W. Bleichrodt, Het differentiatiestelsel in de Penitentiaire beginselenwet 233

S.M. Wurzer-Leenhouts, Boekbespreking 237

P.C. Vegter, Boekbespreking 244

PENITENTIAIRE INFORMATIE

Circulaires 248

Rechtspraak 251

SANCTIES

Deze uitgave kwam tot stand met een financiële bijdrage van het ministerie van Justitie.

REDACTIE

prof. drs. J.J.J. Tulkens (voorzitter)
prof. dr. J.P.S. Fiselier (secretaris algemeen)
mr. F.W. Bleichrodt (secretaris PI)
drs. J. Dhondt
drs. W.F. van Kordelaar
mr. P.C. Vegter
mr. M.J.M. Verpalen

REDACTIE-ADRES

Redactie SANCTIES,
Postbus 9049,
6500 KK Nijmegen

Artikelen dienen een omvang van 8 pagina's (A4-formaat) niet te boven te gaan.
Kopij dient in zevenvoud naar de redactie te worden gezonden. Artikelen dienen te worden aangeleverd op schijf (3,5").

In SANCTIES worden mededelingen over en verslagen van de vergaderingen van de Vereniging voor Penitentiair recht en Penologie opgenomen. Lid van deze vereniging kunt u worden door f 30 over te maken op postgiro 515617 t.n.v. de penningmeester van de Vereniging voor Penitentiair recht en Penologie te Rotterdam.

REDACTIERAAD

dr. G.H. Veringa (voorzitter)
mr. J.P. Balkema
prof. dr. F.H.L. Beyaert
mr. H.B. Greven
prof. mr. C. Kelk
mr. L.C.M. Meijers
prof. mr. Th.W. van Veen

MEDEWERKERS

PENITENTIAIRE INFORMATIE

mr. J.P. Balkema
mr. A. Bockhoudt
prof. mr. C. Kelk
mr. drs. H. van der Neut
mr. U. van de Pol
mr. P.C. Vegter
mw. mr. drs. A. van Vliet

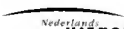
UITGEVER

Kluwer
Postbus 23, 7400 GA Deventer

VERSCHEIJNING

SANCTIES verschijnt 6 maal per jaar.

ISSN 0925-0530

 uitgeversverbond
Groep vaktijdschriften

ADMINISTRATIE

Libresso bv, Distributiecentrum van vakinformatie, postbus 23, 7400 GA Deventer, tel. 0570-633155.

AANBEVOLEN CITEERWIJZE

Van artikelen:

J.P. Balkema, Alternatieve sancties, SANCTIES

1990, blz. 9-14.

Van circulaire's, enz.:

Circulaire van 12 januari 1990, sancties 1990, 5.

ABONNEMENTSPRIJS

Een jaarabonnement bedraagt f 162,50 (incl. BTW, verzendkosten en jaarband). Leden van de Vereniging voor Penitentiair recht en Penologie, Aio's en studenten krijgen 20% korting. Studentenkorting geldt gedurende maximaal 5 jaren na ingangsdatum. Na deze periode wordt het abonnement zonder tegenbericht automatisch verlengd tegen de dan geldende algemene abonnementsprijs. Losse nummers: f 32,50. Oude jaargangen f 150.

NIEUWE ABONNEMENTEN

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Voor het resterende gedeelte van het jaar wordt een evenredig deel van de abonnementsprijs in rekening gebracht. Het abonnement wordt jaarlijks rond de jaarwisseling gefactureerd.

ADRESWIJZIGING

Bij wijziging van naam en/of adres verzoeken wij u een gewijzigd adresbandje toe te zenden aan Libresso bv, Postbus 23, 7400 GA Deventer.

BEËINDIGING ABONNEMENT

Abonnementen kunnen tot uiterlijk 31 december van het lopende abonnementsjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd.

ADVERTENTIE-EXPLOITATIE

Bureau Van Vliet bv
Postbus 20248, 7302 HE Apeldoorn
tel. 055-5342121, fax 055-5341178

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotocopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 jo. het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Blz.

VAN REDACTIEWEGE

<i>J.P.S. Fiselier</i> , Lang leve de reclassering!	205
---	-----

ARTIKELN

<i>W.F. van Kordelaar</i> , De verantwoordingsplicht van de gedragsdeskundige Pro Justitia	209
<i>E. Lissenberg</i> , Eurotop/ Eu rot op: over de opvang van de arrestanten	222
<i>F.W. Bleichrodt</i> , Het differentiatiestelsel in de Penitentiaire beginselenwet	233
<i>S.M. Wurzer-Leenhouts</i> , Boekbespreking	237
<i>P.C. Vegter</i> , Boekbespreking	244

PENITENTIAIRE INFORMATIE

<i>Circulaires</i>	248
34. nr. 693811/98/DJI, Regeling geprivilegieerde post verpleegden	248
<i>Rechtspraak</i>	251
35. Beroepscommissie 24 april 1998 (Ontnemingsprocedure lopende strafzaak?)	251
36. Beroepscommissie 25 juni 1998 (Bezoek zonder toezicht)	252
37. Beroepscommissie 29 juni 1998 (Begrip duurzame relatie)	254
38. Beklagcommissie Nieuw Vosseveld 25 augustus 1997 (Briefwisseling)	255

SANCTIES, afl. 4, 1998	203
------------------------	-----

39. Commissie plaatsing/overplaatsing 24 november 1997 (Lopende strafzaak?)	255
40. Commissie plaatsing/overplaatsing 24 maart 1998 (Geen resocialisatie voor illegalen?), m.nt. G. de Jonge	257
41. Beroepscommissie terbeschikkingstelling 23 april 1998 (Formaliteiten verlenging termijn passanten)	259
42. Beroepscommissie terbeschikkingstelling 7 mei 1998 (Ontvankelijkheid beroep verlenging passantentermijn)	259
43. Beroepscommissie terbeschikkingstelling 19 mei 1998 (Verlenging passantentermijn)	260
44. Hof Arnhem 8 mei 1998 (Uitstel VI)	262

VAN REDACTIEWEGE

Lang leve de reclassering!

J.P.S. Fiselier

Prof. dr. J.P.S. Fiselier is bijzonder hoogleraar penologie aan de Rijksuniversiteit Groningen en universitair hoofddocent criminologie/penologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en redacteur van dit blad.

De reclassering bestaat dit jaar honderdvijfenzeventig jaar. Zij is in deze periode steeds verder richting Justitie opgeschoven. Het reclasseringswerk is van particulier initiatief geworden tot een overheidstaak. De Stichting Reclassering Nederland is een privaatrechtelijke organisatie die een aantal door de overheid aan haar opgedragen taken uitvoert. Een aantal van deze taken vervulde zij al van oudsher, zoals de voorlichting aan de rechterlijke macht en de hulp- en steunverlening aan de voorwaardelijk veroordeelde bij de naleving van de voorwaarden. Een aantal van haar taken werd uitgebreid. Denk in dit verband aan de terbeschikkingstelling met voorwaarden, het proefverlof en de voorwaardelijke beëindiging van de verpleging. Nieuw is haar betrokkenheid bij de tenuitvoerlegging van taakstraffen en –in de toekomst– de uitvoering van zogenaamde penitentiaire programma's. Daardoor is zij nog sterker dan in het verleden betrokken geraakt bij de tenuitvoerlegging van straffen en maatregelen. Daarmee is ook de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) belast. Reden voor Hoogenboom, de directeur beleidszaken van deze dienst, om te pleiten voor een bundeling van krachten "... in één organisatie, die streeft naar regionale verankering, een goede beeldvorming naar buiten, en optimale onderlinge afstemming." (Proces, 1997/6, p. 127). Naar mijn mening is de hulpverlening aan delinquenten daarmee niet gediend. Hieronder wil ik ingaan op een tweetal aspecten van deze kerntaak van de reclassering, te weten de afgrenzing van de doelgroep en het hulpverleningsaanbod.

Anders dan voorheen verleent de reclassering niet langer hulp aan iedereen die zich tot haar wendt. Om voor hulp in aanmerking te komen, moet de betrokkene niet alleen tot de doelgroep behoren, maar tevens aan bepaalde voorwaarden voldoen. Het principe is dat het aanbod van de reclassering primair openstaat voor justitiabelen, dat wil zeggen personen die van een

strafbaar feit worden verdacht of zijn veroordeeld. Dat houdt bijvoorbeeld in dat er in beginsel geen ruimte is voor voortgezette begeleiding na ontslag uit detentie (nazorg). De justitiabele moet voorts bereid zijn van het reclasseringsaanbod gebruik te maken of daartoe zijn te motiveren. Nader bepaald richt de reclassering zich blijkens het Strategisch Meerjarenplan 1996-1999 vooral op jongeren (17-25 jaar) en op gedetineerden in de eindfase van hun detentie. Daarnaast besteedt zij expliciet aandacht aan (groepen van) allochtone justitiabelen, aan verslaafden en aan dak- en thuislozen. Bijzondere inspanningen worden verricht voor justitiabelen die in aanmerking (kunnen) komen voor een taakstraf.

Door de genoemde beperking van de doelgroep tot gemotiveerde justitiabelen lijkt de reclassering zich wel erg ver te hebben verwijderd van haar oorspronkelijke doelstelling. Aan gemotiveerde of te motiveren justitiabelen wordt prioritaire aandacht besteed ten nadele van de "... als hopeloos te boek staande gevallen van 'drop-outs' die in de bemoeienis en zorg van de goeder-tieren reclasseringsmedewerk(st)ers van weleer toch nog enige steun en houvast plachten te vinden." (Kelk, in: Proces, 1997/6, p. 128).

Het tweede punt betreft het hulpverleningsaanbod en de manier waarop dit tot stand komt. De nieuwe aanpak van de reclassering komt erop neer dat de reclasseringswerker na een eerste contact met de cliënt tot een indicatiestelling komt. Vervolgens wordt op basis daarvan besloten tot het doen van een intake en het opstellen van een plan van aanpak. Tenslotte wordt dit plan dat de instemming van de cliënt heeft, uitgevoerd. De opsteller van het plan, zal het in veel gevallen zelf uitvoeren. Soms zal hij anderen inschakelen. Dat kunnen collega's zijn uit de eigen unit, maar bijvoorbeeld ook hulpverleners van buiten de reclassering. Door deze nieuwe werkwijze kan de cliënt met verschillende hulpverleners te maken krijgen. Hij is, zoals de reclassering stelt, niet langer de cliënt van één reclasseringswerker maar van een organisatie die hem een integraal aanbod doet. Bij de uitvoering van het hulpverleningsaanbod krijgt hij wél met één vaste begeleider, de zogenaamde case-manager, te maken. De vraag is overigens of daarmee kan worden volstaan om te spreken van een *geïntegreerde* hulpverlening.

Eén van de kenmerken van de nieuwe aanpak is dat de reclassering eisen stelt aan de cliënt en hem erop wijst dat hij zijn deel van de afspraken dient na te komen. De begeleiding is erop gericht dat de cliënt zich aan de afspraken houdt. Daarbij wordt in die zin drang uitgeoefend, dat de cliënt wordt gewezen op de negatieve sancties die niet-nakoming kan oproepen. Het blijft bij dreigen zolang de hulpverlener nog gelooft in de nakoming van de afspraken/verplichtingen. Heeft hij daarin geen vertrouwen meer, dan zal hij de relatie beëindigen en justitie informeren.

De nieuwe aanpak heeft een einde gemaakt aan het vrijblijvende karakter waardoor de hulpverlening door de reclassering volgens haar critici werd gekenmerkt. In zoverre is er ook wat mij betreft winst geboekt. Winst verkeert echter in haar nadeel als de medewerking van de cliënt uitsluitend berust op het verplichte kader waarbinnen de hulpverlening plaatsvindt. In dat geval zal de beoogde gedragsverandering van beperkte duur zijn en met het wegvallen van het verplichte kader verdwijnen. Ik sluit mij in dezen gaarne aan bij wat Dhondt in een ander verband –dat van de invoering van een bonus-malussysteem om gedetineerden te bewegen tot deelname aan resocialisatie-programma's– opmerkt over het gebruik van dwang. Hij wijst erop dat er sluipenderwijs een herwaardering van dwang heeft plaats gevonden. Hij vervolgt aldus: “Dwang wordt niet meer alleen gezien als noodzakelijk kwaad. Dwang wordt ook gezien als motiverende kracht om het ‘goede’ te doen en het ‘kwade’ te laten, als een algemeen sturend middel. Ter legitimering van deze herwaardering wordt vaak, geheel ten onrechte, verwezen naar technieken die in de gedragstherapie worden toegepast. Deze technieken hebben slechts kans van slagen in een persoonlijke relatie en als vooraf, per persoon, het te veranderen gedrag wordt gespecificeerd.” (SANCTIES, 1993/3, p. 144).

De hierboven aangeduide bezwaren tegen de door de reclassering ingeslagen koers hebben haar revival niet in de weg gestaan. Er is alom sprake van herwaardering van haar werk. De toegenomen maatschappelijke en politieke waardering heeft de reclassering volgens haar voorzitter in belangrijke mate te danken aan de manier waarop zij zich heeft weten aan te passen aan wensen en opvattingen van de samenleving. “We zijn zakelijker, duidelijker en veeleisender geworden ten opzichte van onze cliënten. We werken planmatiger en zijn meer gericht op het aantonen van onze toegevoegde waarde.”¹ Tegelijkertijd is de voorzitter zich ervan bewust dat het compliment van uitgerekend de minister van Justitie, dat de reclassering zich zo duidelijk heeft weten te distantiëren van de cultuur en werkattitude van de zeventiger jaren, de reclassering aan het denken moet zetten. Zij stelt in dit verband vast dat de reclassering “... een fors eind is opgeschoven in de richting van Justitie.” Zij gaat dan als volgt verder: “Er is niets mis mee dat we richting Justitie zijn opgeschoven, maar we mogen niet uit het oog verliezen dat we vanuit een eigen, zelfstandige positie en visie onze taak binnen de samenleving hebben te vervullen.” Zij knoopt vervolgens aan bij een artikel van Otte in SANCTIES (SANCTIES, 1997/2, p. 83-94). Deze wijst erop dat een eenzijdige gerichtheid van de reclassering op de produktiedoelstellingen van het ministerie een bedreiging vormt voor de kern van het reclasseringswerk. Die bestaat hierin dat

¹ Brouwer-Korf, A.H., ‘We moeten onze kennis vertalen in nieuwe programma's’, in: Reclassering 175 jaar, Stichting Reclassering Nederland, 's-Hertogenbosch, 1998, p. 4-5.

vastgelopen mensen hulp wordt aangeboden. Het gevaar is nu dat de cliënten deze hulp ter wille van het halen van die doelstelling wordt opgedrongen. Erger nog wellicht is, zo zou ik eraan willen toevoegen, dat justitiabelen van hulp verstoken blijven omdat het maatschappelijk effect van de begeleidingsinspanningen² te gering wordt geacht. Voor hen heeft de overheid geen geld beschikbaar. Zij vallen buiten de boot. Hier liggen kansen voor het particulier initiatief en vrijwilligers die zich hun lot aantrekken. Zo is de reclassering toch immers ook begonnen!

² In het Strategisch Meerjarenplan geoperationaliseerd in: herstel van sociaal functioneren, terugdringen van recidive en vermindering van overlast.

ARTIKEL EN

De verantwoordingsplicht van de gedragsdeskundige Pro Justitia¹

W.F. van Kordelaar

De auteur is als ressort-coördinator psychologische Pro Justitia rapportage verbonden aan de Districtspsychiatrische Dienst te 's-Hertogenbosch.

Dit artikel is een stellingname toegespitst op de beantwoording van de vraag naar de toerekeningsvatbaarheid.

1. Inleiding

In dit artikel worden de macht, de controle op en de verantwoording van de advisering Pro Justitia van de gedragsdeskundigen (psychiater en psycholoog) aan de orde gesteld. Daartoe wordt eerst aangeduid waaruit die macht bestaat. Vervolgens wordt stilgestaan bij de externe controlemogelijkheden en bij de intrinsieke verantwoordingsplicht van de gedragsdeskundige Pro Justitia. Een en ander zal worden toegespitst op en geïllustreerd aan het advies betreffende de toerekeningsvatbaarheid.

2. De 'macht' van de gedragsdeskundige Pro Justitia

Het aantal strafzaken waarin de rechter aan gedragsdeskundigen (psychiater en psycholoog) vraagt om voorlichting en advies betreffende de persoon van een justitiabele neemt nog altijd gestaag toe. Onbekend is hoe het gewicht van de desbetreffende adviezen uitgedrukt moet worden in meetbare detentietijd. Zeker is wel dat dat gewicht substantieel is. Temeer, wanneer men beseft dat voor het opleggen van bepaalde strafrechtelijke maatregelen (terbeschikkingstelling, plaatsing in een psychiatrische ziekenhuis, plaatsing in een inrichting voor jeugdigen) een deskundigenadvies wettelijk is voorschreven. Zeker is daarmee ook dat het door de rechter overnemen van een deskundigenadvies zodanig diep kan ingrijpen in het leven van een justitiabele, dat de loop daarvan in veel gevallen beslissend wordt beïnvloed.

Deze 'macht' van (het advies van) de gedragsdeskundige wordt in de Nederlandse rechtspraktijk niet genuanceerd door de dynamiek van het zogeheten

¹ Met dank aan P.C. Vegter en P.J.A. van Panhuis voor waardevolle suggesties

'adversial system'. In laatstgenoemd systeem wordt de deskundige niet benoemd door de onafhankelijke rechter (in casu de rechter-commissaris), maar worden 'eigen' deskundigen aangezocht door het openbaar ministerie en de verdediging. Die praktijk wordt in Nederland ongewenst geacht en het is ook inderdaad niet goed in te zien of een 'battle of experts' werkelijk een controle op de macht van de deskundige zal opleveren. In Nederland geeft men wat dat betreft tot heden een duidelijke voorkeur aan een gegarandeerd onafhankelijke en onpartijdige positie van de getuige-deskundige.

Deze positie brengt met zich mee dat de rechter niet veel speelruimte heeft in zijn omgang met het deskundigenadvies. In de praktijk komt het neer op het overnemen dan wel het naast zich neerleggen van het advies. Hierbij leidt het laatste nogal eens tot grote vertraging in de strafrechtspleging: bijvoorbeeld omdat een partij hoger beroep aantekent of omdat de zaak wordt terugverwezen naar de rechter-commissaris voor een nieuw of aanvullend deskundigenonderzoek. Deze in de praktijk 'go/no-go' positie van de rechter ten aanzien van het deskundigenadvies en de consequenties van een 'no-go' markeren andermaal de macht van de deskundige. Waar macht is, moet deze worden gecontroleerd en verantwoord, ook als deze zich niet rechtstreeks doch 'slechts' via een advies laat gelden.

3. Externe controle

De externe, in de zin van buiten de deskundige gelegen mogelijkheden tot controle op de in een strafzaak benoemde getuige-deskundige, zijn grofweg onder te verdelen in strafvorderlijk verankerde mogelijkheden aan de ene kant en kwaliteitswaarborgende voorzieningen aan de andere kant.

3.1. De strafvorderlijke mogelijkheden

Hielkema (1996) heeft in zijn studie de diverse mogelijkheden die het wetboek van strafvordering biedt op een rij gezet en besproken. Hij heeft dit gedaan aangaande elk type van deskundige, dus zowel de deskundige die wordt ingeschakeld ten behoeve van de waarheidsvinding betreffende de feiten, alsook de deskundige die ten aanzien van de persoon van de verdachte om advies wordt gevraagd. In het kader van dit artikel gaat de aandacht uiteraard uit naar de laatste, waarbij de volgende modaliteiten van belang lijken:

- het recht van de verdachte om een aanbeveling te doen met betrekking tot de persoon van de te benoemen deskundige;

- de plicht van de rechter-commissaris om de officier van Justitie, de verdachte en diens raadsman op de hoogte te stellen van (onder meer) de uitslag van het deskundigenonderzoek;
- de bevoegdheid van de officier, de verdachte en diens advocaat om met betrekking tot het deskundigenonderzoek aanwijzingen te doen en opmerkingen te maken;
- het recht op 'verhoor' van de deskundige, zowel op de inhoud van diens deskundigenoordeel als op de aard van diens deskundigheid en de kwaliteit van de gebruikte methodes;
- het recht van de verdachte op een tegenonderzoek (waartoe overigens een tijdig, expliciet en gemotiveerd verzoek moet worden ingediend).

Daarnaast kan de officier ter terechtzitting vorderen dat een zaak wordt terugverwezen naar de rechter-commissaris voor nieuw of aanvullend deskundigenonderzoek; de verdachte kan hetzelfde via zijn advocaat bepleiten; en de rechtbank kan daartoe vanuit de eigen beoordeling besluiten.

De indruk vanuit de praktijk is dat van de genoemde modaliteiten de terugwijzing (al dan niet gevorderd of bepleit) veel gebruikt wordt om het deskundigenadvies met betrekking tot de persoon van de verdachte ter discussie te stellen. Dit bevestigt de genoemde 'go/no-go' positie van eigenlijk alle partijen ten aanzien van het deskundigenadvies. Het horen van de getuigedeskundige ter zitting kan hierin voor de strafrechtelijke beoordelaars wel wat meer marge opleveren. Van deze mogelijkheid wordt echter, behalve bij zogeheten TBS-verlengingszittingen, slechts sporadisch gebruik gemaakt.

3.2. Kwaliteitswaarborgende voorzieningen

Het tweede type mogelijkheden voor externe controle betreft het zo veel mogelijk garanderen van de kwaliteit van de gezochte deskundigheid. Dit kan door de deskundigen opdracht te verlenen aan instituties bij wie sprake is van eigen voorzieningen voor deskundigheids- en kwaliteitstoetsing.

Een voorbeeld daarvan is het Pieter Baan Centrum, waar aanname- en scholingsbeleid, multidisciplinair werken en systematische kwaliteitstoetsen garanties kunnen bieden voor het waarborgen van de kwaliteit. Het kan en gebeurt in toenemende mate ook doordat rechters-commissaris de kwaliteitswaarborgende activiteiten toevertrouwen aan de Districtspsychiatrische Dienst van het betreffende arrondissement. Deze dienst staat er dan voor in dat uitsluitend 'gewaarmerkte' deskundigen worden ingeschakeld. Het waarmerk betreft dan zowel de aan het specifieke deskundigheidsgebied gerelateerde opleidings-, ervarings- en houdingsaspecten, als ook de typisch forensische-gedragskundige aspecten. In

dit verband ontplooiën steeds meer Districtspsychiatrische Diensten steeds nadrukkelijker kwaliteitsbevorderende en -toetsende activiteiten (supervisie, intervisie, cursussen). De 'bezegeling' van het waarmerk krijgt daarbij vorm in een voordracht vanuit de Districtspsychiatrische Dienst om een Pro Justitia onderzoeker te beëdigen tot vast gerechtelijk deskundige. Daarnaast werken bijvoorbeeld de Districtspsychiatrische Diensten in het ressort Den Haag, met een aan de onderzoeker toe te kennen certificaat en wordt –althans voor wat betreft de psychologische deskundige– gedacht aan het instellen van een specifiek 'Pro Justitia'-register.

4. De intrinsieke verantwoordingsplicht van de deskundige

Alhoewel de hierboven genoemde externe voorzieningen en mogelijkheden tot controle niet onderschat mogen worden, zal het duidelijk zijn dat de 'macht' van het deskundigenadvies ook een intrinsieke verantwoordingsplicht van de gedragsdeskundige Pro Justitia met zich meebrengt. Met 'intrinsiek' wordt dan bedoeld dat hij of zij bij het uitbrengen van het deskundigenadvies tevens voorziet in de mogelijkheden om de waarde van dat advies te beoordelen. Dit betekent dat de deskundige minimaal informatie moet verschaffen over:

- de eigen gekwalificeerdheid;
- formele kenmerken van het onderzoek in kwestie (zoals onder meer tijdstip, duur, plaats);
- de gebruikte middelen en methoden;
- het referentiekader waarbinnen hij tot zijn bevindingen plaatst;
- het verband tussen de bevindingen en de daaruit getrokken conclusies.

Dit lijkt allemaal geweldig voor de hand liggend, maar in de praktijk is dat zeker niet altijd het geval. In dit opzicht zijn de verschillen tussen de rapportages van gedragsdeskundigen nog zeer aanzienlijk, hetgeen ongetwijfeld verband houdt met de volgende twee zaken: de aard van het onderzoeksobject en de aard van de vraagstelling.

4.1. De aard van het onderzoeksobject

De persoon van de verdachte is object van onderzoek. Anders dan een bloedmonster, een lijk, een brandbare stof of wat er zo al binnen het feitencomplex onderzocht kan worden, is sprake van een interactie tussen de deskundige en het object van onderzoek. Deze interactie is zelfs een essentieel

deelonderwerp van onderzoek. Dit betekent dat de deskundige de capaciteit moet hebben (en de plicht heeft) om zich bewust te zijn van het eigen aandeel in het onderzoek en van de mogelijke effecten daarvan op de bevindingen (Van Kordelaar, 1995). Omdat de persoon van de onderzoekende deskundigen zo sterk als onderzoeksinstrument in het geding is zal dit een belangrijke bron van variantie zijn tussen de deskundigen.

4.2. De aard van de vraagstelling

De vraagstelling aan de gedragsdeskundige is, omdat deze betrekking heeft op de persoon van de verdachte, van een bijzondere aard. In deze vraagstelling wordt een deskundigenoordeel gevraagd, waarbij de deskundige gebruik kan en moet maken van het objectiverend referentiekader, dat zijn wetenschap hem biedt. Dit referentiekader, de psychopathologie, is in de psychologie en de psychiatrie niet een vaststaand gegeven. Het is voortdurend in ontwikkeling, waarbij sommige nieuwe gezichtspunten en verklaringswijzen hun plek soms moeizaam moeten veroveren, terwijl andere onder invloed van een tijdgeest enthousiast worden omhelsd, om later hun glans en zeggingskracht toch nog te verliezen.

Naast tot objectiveren, dwingt de aard van de vraagstelling echter tegelijkertijd tot individualiseren en verbijzonderen. Dit, omdat telkens ten aanzien van een unieke verdachte in een unieke constellatie van factoren een deskundigenoordeel wordt gevraagd.

Deze op het oog paradoxale opdracht: objectivering en individualisering, geldt bij uitstek voor de vraag naar de toerekeningsvatbaarheid. Reden waarom deze als illustratie van de verantwoordingsplicht van de gedragsdeskundige wordt uitgewerkt.

5. De vraag naar de toerekeningsvatbaarheid: een illustratie

5.1. De redenen achter de vraag naar de toerekeningsvatbaarheid

Wanneer de rechtbank –na het onderzoek ter terechtzitting– beraadslaagt over het tenlastegelegde feit, komt zij op het punt waarop beslist moet worden of de verdachte strafbaar is. De rechtbank moet dan bezien of er gronden zijn, die de strafbaarheid van de verdachte uitsluiten. Eén van die gronden is vastgelegd in artikel 39 van het wetboek van strafrecht: "Niet strafbaar is hij die een feit begaat, dat hem wegens de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestvermogens niet kan worden toegerekend."

Dit roept de vraag op naar de 'vatbaarheid' van de justitiabele voor het toegekend krijgen van een daad. De beantwoording van de vraag naar die vatbaarheid, wordt bijna altijd uitbesteed aan een door of namens de rechter benoemde getuige-deskundige.

'Toerekeningsvatbaarheid' als begrip komt niet voor in de wet. Het is binnen de psychologie en psychiatrie evenmin een klinisch begrip waarmee een (psychopathologisch) kenmerk van een individu kan worden aangeduid. Het is een typisch forensisch begrip via hetwelk een relatie wordt gelegd tussen persoonsgebonden kenmerken en het plegen van strafbaar gesteld gedrag, met de bedoeling om in de reactie op dat gedrag rekening te houden met die persoonsgebonden kenmerken. Daarbij gaat het niet om alle mogelijke soorten van persoonsgebonden kenmerken, maar om kenmerken van de geestvermogens van de persoon en meer speciaal afwijkingen daarin. Bovendien worden nog twee beperkingen opgelegd: het moet gaan om afwijkingen in de geestvermogens ten tijde van het plegen van een feit en er moet een verband zijn met het plegen van het delict. Dat verband komt tot uitdrukking in het woord 'wegens' in de formulering van artikel 39 Sr.

Over dat causaliteitsverband, dat in het deskundigenadvies juist dwingt tot een individualiserende methodiek, is vaker gediscussieerd. Die discussie heeft zich vooral toegespijt op de vraag of een causaal verband tussen een psychische stoornis en een delict noodzakelijk is om te kunnen komen tot een TBS-advies. Hofstee (1987) verdedigt op grond van de formulering van artikel 37a van het wetboek van strafrecht dat een gelijktijdigheidsverband daarvoor voldoende is. Die tekst luidt immers: "De verdachte bij wie *tijdens* het begaan van een feit gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis der geestvermogens bestond, kan op last van de rechter ter beschikking worden gesteld indien (...)". In die lijn doorredenerend geldt dat weer niet voor de maatregel van plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis (artikel 37), waar het 'wegens' weer wel in de wetstekst is opgenomen.

Maar of nu het 'wegens' dan wel het 'tijdens' voorrang heeft, duidelijk is dat in eerste aanleg de vraag naar het bestaan van een ziekelijke stoornis en/of gebrekkige ontwikkeling der geestvermogens ten tijde van het plegen van een feit moet worden beantwoord.

5.2. De vraagstelling van de rechtbank

Bij wijze van voorbeeld wordt hier uitgegaan van de vigerende vraagstelling bij de arrondissementsrechtbank te 's-Hertogenbosch, die deze vragen heeft 'geadopteerd' vanuit de forensisch-psychiatrische praktijk in dat arrondisse-

ment (Van Panhuis, 1994). Het gaat daarbij om een zestal vragen, die als volgt luiden:

1. Is onderzochte lijdende aan een ziekelijke stoornis/gebrekkige ontwikkeling van zijn geestvermogens en zo ja, hoe is dit in diagnostische zin te omschrijven?
2. Hoe was dit ten tijde van het tenlastegelegde?
3. Beïnvloedde de eventuele ziekelijke stoornis/gebrekkige ontwikkeling van de geestvermogens onderzochte's gedragskeuzes c.q. zijn gedragingen ten tijde van het plegen van het tenlastegelegde?
4. Zo ja, kan de deskundige dan gemotiveerd aangeven:
 - a. op welke manier dat geschiedde en
 - b. in welke mate dat geschiedde?
 - c. welke conclusie met betrekking tot de mate van toerekeningsvatbaarheid op grond hiervan te adviseren is?
5. Kan de deskundige gemotiveerd aangeven in welke mate en op welke wijze de eventuele ziekelijke stoornis/gebrekkige ontwikkeling bij voortbestaan ervan opnieuw aanleiding kan geven tot soortgelijke of andere strafbare feiten als waarvan verdachte nu wordt verdacht?
6. Kan de deskundige zo concreet mogelijk aangeven welke maatregelen te adviseren zijn om de kans op herhaling in de toekomst te voorkomen of te beperken en binnen welk juridisch kader dat gerealiseerd zou kunnen worden?

De eerste vraag, die naar de aanwezigheid van een ziekelijke stoornis en/of gebrekkige ontwikkeling, vergt een objectiverende onderzoeksmethode tegen het referentiekader van de psychopathologie. De tweede vraag betreft het gelijktijdigheidsverband, terwijl in de derde en vierde vraag uitdrukkelijk gevraagd wordt naar respectievelijk het causale verband tussen de strafuitsluitingsgrond en het plegen van een feit en naar de sterkte van dat verband. De beantwoording van de vraag naar de mate van toerekeningsvatbaarheid moet daar dan uit voortvloeien. Het is dus vanaf de derde vraag, dat de beantwoording dwingt tot een individualiserende beantwoording in het licht van de eerder vastgestelde ziekelijke stoornis en/of gebrekkige ontwikkeling.

De Bossche vraagstelling naar het verband is geheel en al geplaatst in een zogeheten voluntatief kader. Het cognitieve kader ontbreekt. Er wordt immers gevraagd naar de invloed van een ziekelijke stoornis of gebrekkige ontwikkeling op de keuzevrijheid, sturingsmogelijkheden, manoeuvreerruimte van de betrokkene. Binnen een cognitief kader zou primair gevraagd worden naar het inzicht in het handelen en in de wederrechtelijkheid daarvan. De beperking tot een volun-

tatief kader valt te verdedigen vanuit twee argumenten. Het eerste is dat de wet er vanuit gaat dat elke burger kennis heeft van wat wederrechtelijk is en wat niet. Dat inzicht kan ontbreken op grond van aannemelijke onbekendheid bij de verdachte van de wederrechtelijkheid van een feit. Deze onbekendheid berust dan niet op een ziekelijke stoornis of gebrekkige ontwikkeling. Het kan ook zijn dat inzicht in de wederrechtelijkheid ontbreekt op grond van een ernstig persoonsgebonden tekort (bijvoorbeeld zwakzinnigheid). In dat geval beperkt dat tekort adequate sturingsmogelijkheden van de betrokkene. Met dat laatste is het tweede argument gegeven, te weten de cognitieve faculteiten als een aspect van de sturingsmogelijkheden van een individu.

5.3. Ziekelijke stoornis en/of gebrekkige ontwikkeling

5.3.1. Ziekelijke stoornis

De deskundige gaat in de beantwoording van de vraag naar de ziekelijke stoornis af op wat zijn wetenschap hem leert en hanteert daarmee datgene, wat naar de huidige stand der dingen doorgaat voor ziekelijk gestoord. Voor wat betreft psychische stoornissen gelden daarbij drie voorwaarden (Vander-eucken, 1990):

- er is sprake van een 'abnormaal' verschijnsel in de zin dat het afwijkt van een sociale norm met betrekking tot normaal gedrag;
- dat verschijnsel brengt ongemak, lijden of bezorgdheid te weeg bij de betrokkene en/of diens omgeving;
- het verschijnsel vertoont een aantal kenmerken, die ook bij andere personen als 'storend' zijn ervaren en die zijn te beschrijven en te ordenen binnen het begrippenkader van de psychopathologie.

Van belang bij de beantwoording van de vraag van de rechtbank is voorts dat de psychische stoornis niet uit vrije wil (dus verwijtbaar) is opgezocht of is blijven bestaan. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de meeste intoxicaties ten gevolge van het gebruik van middelen en bij de afhankelijkheid van die middelen. En verder is van belang, dat een stoornis van beperkende invloed is op de keuzemogelijkheden van de onderzochte. Dat laatste hoeft immers niet het geval te zijn (bijvoorbeeld bij seksuele stoornissen, waarover de betrokkene moeiteloos de regie kan voeren).

5.3.2. Gebrekkige ontwikkeling

Naar analogie van de ziekelijke stoornis zou ook de gebrekkige ontwikkeling aan een aantal voorwaarden moeten voldoen. Deze zijn dan als volgt te formuleren:

- er is sprake van een 'abnormaal' verschijnsel in de zin dat het afwijkt van een sociale norm met betrekking tot normaal gedrag;
- dat verschijnsel brengt ongemak, beperkingen en handicaps met zich mee in het functioneren van de betrokkene al dan niet in relatie tot zijn sociale omgeving;
- het verschijnsel vertoont een aantal kenmerken, die ook bij andere personen kunnen worden waargenomen als gebrekkig en die zijn te beschrijven en te ordenen binnen het begrippenkader van de ontwikkelingspsychologie en de psychopathologie.

Ook hier gelden de aanvullende opmerkingen, zoals die bij de ziekelijke stoornis werden gemaakt. De gebrekkige ontwikkeling mag niet uit vrije wil zijn opgezocht of 'willens en wetens' zijn blijven bestaan. Dit doet gelet op de aard van de gebrekkige ontwikkeling wat merkwaardig aan. Dat laatste geldt zeker voor het 'opzoeken' van een gebrekkige ontwikkeling. Het zal echter duidelijk zijn dat iemand, bij wie bijvoorbeeld eenmaal een persoonlijkheidsstoornis is vastgesteld en die (verwijtbaar) geen gehoor geeft aan het dringende advies om zich onder behandeling te stellen, eerder en meer verantwoordelijk gesteld kan worden voor het niet 'in regie' nemen van de uit de persoonlijkheidsstoornis voortkomende problemen.

De ziekelijke stoornis enerzijds en de gebrekkige ontwikkeling aan de andere kant verwijzen niet naar strikt gescheiden domeinen van de psychopathologie. Er zijn gebrekkige ontwikkelingen, die kunnen uitmonden in of gepaard gaan met ziekelijke stoornissen, terwijl er aan de andere kant ziekelijke stoornissen zijn die gebrekkige ontwikkelingen inluiden.

5.4. *Het objectiverende antwoord*

Waar het bij de vraag naar de ziekelijke stoornis en/of gebrekkige ontwikkeling van de geestvermogens om gaat is: er bestaat een norm, er is een afwijking van die norm in negatieve zin en die afwijking kan worden ondergebracht in een erkend kader van afwijkingen. Essentieel is dat de deskundige in de beantwoording van die vraag zijn bevindingen objectiveert en motiveert in het licht van dat erkende kader. Dit betekent niet anders dan dat de des-

kundige in het deskundigenrapport diagnostische overwegingen opneemt of een diagnose stelt met betrekking tot de geestvermogens en deze ook vorm geeft in een geldend en geaccepteerd classificatiesysteem, zoals dat van het Diagnostic Statistical Manual (DSM-IV) of de International Classification of Diseases (ICD-10).

Dat een dergelijke objectiverend/beschrijvende diagnostiek alleen al hoge eisen stelt aan de kennis en ervaring van de deskundige moge duidelijk zijn. Het betekent echter niet, dat de diagnostiek van ziekelijke stoornissen enerzijds en gebrekkige ontwikkeling aan de andere kant een zaak is die voorbehouden is aan òf wel de psychiater dan wel de psycholoog. Beiden kunnen hun psychopathologische en klinische deskundigheid inzetten voor de diagnostiek van beide domeinen. Beiden beschikken wat dat betreft over hun eigen objectiverend instrumentarium, de psycholoog met zijn gestandaardiseerde middelen zelfs nog nadrukkelijker en toetsbaarder dan de psychiater. Dit laatste neemt overigens niet weg dat de onderzoekend psycholoog, als deskundige benoemd in een enkelvoudig onderzoek en geconfronteerd met evident psychiatrische stoornissen, er buitengewoon verstandig aan doet om te bevorderen dat ook een beroep wordt gedaan op psychiatrische deskundigheid.

5.5. Gradaties in de toerekeningsvatbaarheid

Van meet af aan hebben zowel gedragskundigen als juristen geen dichotomie (toerekeningsvatbaar versus ontoerekeningsvatbaar) maar een continuüm gehanteerd in de beoordeling van het ernst en gewicht van een ziekelijke stoornis en/of gebrekkige ontwikkeling van de geestvermogens. Hier is een specifiek Nederlandse rechtspraktijk uit voortgekomen, waarbij in de loop van de tijd de volgende ijkpunten in een continuüm zijn ontstaan:

- toerekeningsvatbaar;
- enigszins of licht verminderd toerekeningsvatbaar;
- verminderd toerekeningsvatbaar;
- sterk verminderd toerekeningsvatbaar;
- ontoerekeningsvatbaar.

Deze ijkpunten zijn niet dwingend van aard. Het staat de gedragsdeskundige vrij om, als hij of zij dat nodig vindt, nuances aan te brengen op basis van de bevindingen. Het is daarbij overigens wel van belang dat de gedragskundige zich ervan bewust is dat de jurist in de praktijk de bovengenoemde ijkpunten als referentiekader heeft.

Van nog groter belang is dat de gedragsdeskundige in het verslag van zijn bevindingen transparant en navolgbaar weergeeft langs welke weg hij in het onderzochte geval tot zijn uiteindelijke weging komt van de ernst van de geobjectiverde bevinding betreffende de geestvermogens en het (causale) verband daarvan met het tenlastegelegde. Hier komt de 'kunst' van de verbijzondering om de hoek kijken.

5.6. Het individualiserend antwoord

'Causaal' is hiervoor al tussen haakjes gezet. Dit omdat het 'wegens' in de tekst van artikel 39 eerder moet duiden op een door Mooij (meest recent 1998) 'hermeneutisch' genoemd verband dan op een onontkoombare oorzaak-gevolg relatie. Met deze term doelt Mooij op een interne relatie "waarbij de stoornis zich uitdrukt of veruitwendigt in een bepaalde gedraging" (p. 98). Die interne relatie moet onderzocht, aan het licht gebracht en uitgelegd worden. En dat is de essentie van de verbijzondering in het gedragsdeskundigenrapport Pro Justitia. De objectiverende diagnose moet dus gevolgd worden door de verbijzonderende uitleg van een verband.

Voor wat betreft dit deel van het deskundigenonderzoek vormt vooral de vormgeving aan de rapportage een mogelijkheid tot verantwoording van de bevindingen. Voor de strafrechtelijke beoordelaar geldt daarbij dat vooral gekeken wordt of een en ander 'concludent' is. Dat wil zeggen, of de tekst waarin bevindingen gesteld zijn begrijpelijk, navolgbaar en innerlijk consistent is. Voor een belangrijk deel wordt het rapport van de gedragsdeskundige daarmee een kwestie van taal en uitlegkunde.

Om die reden is het wenselijk dat de strafrechtelijke beoordelaar voldoende op de hoogte is van het grove schema betreffende de invloed tussen de diverse te objectiveren psychopathologische bevindingen en de mate van vermindering van de toerekeningsvatbaarheid.

5.7. De objectiverende antwoorden en hun invloed op de toerekeningsvatbaarheid

Een persoon bij wie sprake is van 'gewone' persoonsgebonden (neurotische) problematiek, waarbij er geen uitzonderlijk specifiek veroorzakend verband te leggen is tussen die problematiek en het tenlastegelegde wordt beoordeeld als *toerekeningsvatbaar*.

Een persoon bij wie ernstige persoonsgebonden problematiek wordt aangetroffen en bij wie een begrijpelijk en overtuigend verband kan worden aangetoond met het tenlastegelegde wordt beoordeeld als *enigszins verminderd toe-*

rekeningsvatbaarheid. In descriptief-diagnostische zin kan hierbij sprake zijn van een persoonlijkheidsstoornis.

Een persoon met zeer ernstige persoonsgebonden problematiek en bij wie een rechtstreeks verband met het tenlastegelegde kan worden gelegd, dus waarin de sturingsmogelijkheden (zowel in de richting van als wèg van het gewraakte gedrag) duidelijk beperkt zijn, wordt beoordeeld als *verminderd toerekeningsvatbaar*. In descriptief opzicht zal in deze gevallen vaak sprake zijn van een uitgekristalliseerde persoonlijkheidsstoornis. Maar hieronder kunnen ook casus gerekend worden waarin sprake is van uitgesproken zwakbegaafdheid.

Onderzochten uit de voorgaande categorie kunnen ofwel door het samengaan van meerdere objectiveerbare stoornissen (comorbiditeit), dan wel door heel specifieke veroorzakende verbanden met de tenlastegelegde feiten, dan wel door duidelijke aantasting van de sturingsmogelijkheden, via welke een delict had kunnen worden voorkomen, ook beoordeeld worden als *sterk verminderd toerekeningsvatbaar*. Datzelfde geldt ook als niet aangetoond kan worden dat sprake was van ontoerekeningsvatbaarheid op basis van een duidelijk psychiatrisch toestandsbeeld, terwijl wel sprake is van zeer ernstige psychiatrische problematiek of wanneer weliswaar aangetoond kan worden dat sprake is van zeer ernstige psychiatrische problematiek, maar dat het verband met het feit te weinig hecht is (bijvoorbeeld: de paranoïde schizofreen die parfum steelt om te verpatsen wordt anders beoordeeld als blijkt dat hij dat doet om zich te beschermen tegen kosmische stralen).

Het bestaan van een psychotische stoornis ten tijde van het plegen van een feit kan leiden tot het advies van *ontoerekeningsvatbaarheid*, zoals ook heel specifieke toestandsbeelden waarin de mogelijkheden om 'het te laten' in feite niet meer bestonden. Echter ook in die gevallen geldt de eis van het oorzakelijke verband. Overbodig te zeggen dat psychotische decompensatie *ten gevolge van* het plegen van een feit *niet* tot ontoerekeningsvatbaarheid leidt.

6. Slotopmerkingen

Betoogd is dat de strafrechtelijke beoordelaar, of dat nu de rechter, de officier of de raadsman is, de gelegenheid moet krijgen en nemen om onderzoek en rapportage Pro Justitia gericht op de persoon van de verdachte op zijn merites te beoordelen. Parameters voor een dergelijke beoordeling liggen deels buiten het onderzoek zelf. Bijvoorbeeld doordat de rechter-commissaris die de deskundige benoemt de logistiek en de kwaliteitswaarborging toevertrouwt aan de Districtspsychiatrische Dienst.

Daarnaast mag de strafrechtelijke beoordelaar van de deskundige verwachten dat het verslag van diens bevindingen kenmerken bevat, die beoordeling toe-

staan. Deze kenmerken hebben betrekking op helderheid betreffende de kwalificaties van diens onderzoek en betreffende de formele aspecten van diens onderzoek. Daarnaast mag eigenlijk geen genoegen worden genomen met het onbeargumenteerd ontbreken van geobjectiveerde bevindingen betreffende de al dan niet aangetroffen ziekelijke stoornis en/of gebrekkige ontwikkeling der geestvermogens. De verbijzonderende beschrijving van het eventuele verband tussen die diagnostiek en het plegen van het ten laste gelegde moet transparant, navolgbaar en begrijpelijk zijn. Gepostuleerde verbanden, die niet in begrijpelijke taal worden uitgedrukt, kunnen bijna altijd als verdacht worden aangemerkt en zouden moeten nopen tot kritische vragen. Het gepresenteerde grove schema kan daarin wellicht behulpzaam zijn.

Geraadpleegde literatuur

- American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, Fourth Edition. Washington, APA, 1994.
- Haffmans, Ch., *De berechting van de psychisch gestoorde delinquent*, Handleiding voor juristen bij vraagstukken op het raakvlak van strafrecht en psychiatrie, Arnhem, Gouda Quint, 1989.
- Hielkema, J., *Deskundigen in Nederlandse strafzaken*, Den Haag, SDU Juridische & Fiscale Uitgeverij, 1996.
- Hofstee, E.J., *TBS en TBR*, Arnhem, Gouda Quint, 1987.
- Koenraadt, F., Steenstra, S.J. (red.), *Forensische Psychologie, Rapportage en behandeling in het strafprocesrecht*, Arnhem, Gouda Quint, 1994.
- Kordelaar, W.F. van, Het psychologisch onderzoek, in: Mooij, A.W.M., Koenraadt, F., J.M.J. Lommen-van Alphen, J.M.J. (red.), *De persoon van de verdachte*, Arnhem, Gouda Quint, 1995.
- Mooij, A.W.M., Koenraadt, F., J.M.J. Lommen-van Alphen, J.M.J. (red.), *De persoon van de verdachte*, Arnhem, Gouda Quint, 1995.
- Mooij, A.W.M., Koenraadt, F. (red.), *Toerekeningsvatbaarheid*, Arnhem, Gouda Quint, 1990.
- Mooij, A.W.M., *Psychiatrie, recht en de menselijke maat. Over verantwoordelijkheid*, Meppel, Boom, 1998.
- Panhuis, P.J.A., *De psychotische patient in de TBS. Van kwaad tot erger*, Deventer, Gouda Quint, 1997.
- Panhuis, P.J.A., *Van de gek, de wijzen en vooral de vragen ... over de Pro Justitia rapportage in het strafrecht*, in: *Proces* 1994-10, p. 187-193.
- Vandereycken, W., Psychopathologie: van diagnostiek tot therapie, in: Vandereycken, W., Hoogduin, C.A.L., Emmelkamp, P.M.G. (red.), *Handboek psychopathologie. Deel 1*, Houten/Antwerpen, Bohn Stafleu Van Lochem, 1990.

Eurotop/EU rot op Over de opvang van de arrestanten

E. Lissenberg

*De auteur is als
hoogleraar crimino-
logie verbonden aan
het Criminologische
Instituut 'Bonger'
van de Universiteit
van Amsterdam.*

1. Inleiding

De wijze waarop voorafgaand aan en tijdens de Eurotop in Amsterdam door politie en Justitie is gereageerd op demonstranten en andere vermeende onruststokers, heeft geleid tot een reeks van klachten die grotendeels zijn gepubliceerd in *EU rot op. Zwartboek politieoptreden*. Twee commissies hebben zich over die klachten gebogen. De Commissie voor de politiekklachten Amsterdam-Amstelland (commissie-Schalken) onderzocht het politieoptreden en het daaraan ten grondslag liggende beleid en een ad hoc commissie (commissie-Balkema) kreeg van de minister van Justitie de opdracht om de wijze van opvang van arrestanten in penitentiaire inrichtingen te onderzoeken. Na een recapitulatie van de gebeurtenissen, waaronder de ongeregeerdheden tijdens de Eurotop, zal aan de hand van een beschouwing over de opvang van de arrestanten kritisch worden ingegaan op de werkzaamheden en de conclusies van de commissie-Balkema over de opvang van de arrestanten tijdens en na afloop van de Eurotop¹.

2. Amsterdam ten tijde van de Eurotop

De Eurotop riep voor Amsterdamse burgers en bestuurders van middelbare leeftijd herinneringen op aan vervlogen tijden. Al dagenlang circuleerden geruchten dat op veel plaatsen en met verschillende doelen zou worden gedemonstreerd. In een internationaal verspreid pamflet was 'het lila schilderen

¹ Voor deze bespreking heb ik, naast genoemd verslag, gebruik gemaakt van kamerstukken, krantenknipsels, 'EU rot op. Zwartboek politieoptreden' van Autonoom Centrum, Jansen & Jansen, de Arrestantengroep, juli 1997 en 'Onderzoek naar politieoptreden Eurotop Amsterdam juni 1997', van de Commissie voor de Politiekklachten Amsterdam-Amstelland, 18 november 1997. In deze bijdragen verwijzen paginanummers zonder bronvermelding naar het rapport van de commissie-Balkema.

van het Paleis op de Dam en het platbranden van politiebureaus' aangekondigd als programmaonderdeel van de tijdens de top te houden 'Chaosdagen'. Dit programmaonderdeel heeft geen doorgang gevonden evenmin als het ten val brengen van regeringsleiders waartoe werd opgeroepen via affiches met hun hoofden als schietschijven. Wel was er de 'Top van onderop' om te demonstreren tegen armoede en werkloosheid, een 'Legalize!-streetparty' voor het legaliseren van drugs, de Erotop voor het recht op seksuele diversiteit, een homofeest, een lawaaidemonstratie bij het Hoofdbureau van politie, een demonstratie van Koerden tegen de toen nog bestaande plannen om Turkije toe te laten tot de EU, een demonstratie tegen de Europese asielwetgeving, een 'Jubeldemonstratie' om 'de EU-leiders toe te juichen vanwege de enorme inspanningen die zij voor ons welzijn geleverd hebben' een demonstratie tegen het Verenigd Europa van het Kapitaal, en een tweede Jubeldemonstratie om burgemeester Patijn te bedanken voor 'de fijne dagen die hij Amsterdam had bezorgd' (zie EU rot op, p. 10-14).

Van officiële zijde waren maatregelen getroffen in verband met veiligheid en vertier. De veiligheid van de Europese hoogwaardigheidsbekleders moest worden gewaarborgd met een noodverordening voor twaalf 'veiligheidsgebieden' in de binnenstad. In die gebieden mocht niet worden gedemonstreerd, tenzij ontheffing was verleend zoals voor de demonstratie tegen werkloosheid. Enkele extra beveiligde gebieden mochten alleen met een pasje worden betreden. Op verschillende plaatsen in de stad waren podia gebouwd voor muziekoptredens, en daar werd gelachen, gedronken en gedanst. Het was stralend zomerweer.

3. Arrestaties en arrestanten

De eerste omvangrijke groep arrestanten die op een of andere manier opgevangen moest worden, waren 150 Italianen. Zij arriveerden op zaterdagmiddag (14 juni) op het Centraal Station en na enig oponthoud aldaar werden zij, geboeid in bussen van het openbaar vervoer, naar het voorterrein van de Penitentiële Inrichting Over-Amstel (PIOA) gebracht. Na een verblijf van ongeveer twee uur begon rond negen uur 's avonds de terugreis naar Italië, eerst met de bus naar het Station Amsterdam-Sloterdijk en daarna met de trein naar huis. Voorzover valt na te gaan, zijn van deze Italianen geen klachten ontvangen.

Klachten zijn wel ontvangen van Nederlandse en buitenlandse arrestanten die op zondag, maandag en dinsdag in de PIOA aankwamen en van wie de meerderheid naar andere inrichtingen is gebracht. Zij klaagden over gebeur-

tenissen tijdens het vervoer naar en de opvang in de inrichtingen en over de gang van zaken bij de inkomst en de invrijheidstelling.

In de nacht van zaterdag op zondag, tussen half twaalf en één uur, reden zeven grote bussen van het gemeentelijk vervoerbedrijf en twee kleine politiebussen het terrein van de PIOA op. In die bussen bevonden zich 177 mannelijke en 117 vrouwelijke arrestanten en een hond. De hond ging met de dierenambulance naar het dierenasyl. De arrestanten moesten, eenmaal op het terrein van de Bijlmerbajes (PIOA), lang in de bus blijven voordat zij van hun boeien werden bevrijd, er formele inkomsthandelingen waren verricht en er enige zorg en opvang werd geboden. Het heeft tot maandagavond laat geduurd voor alle arrestanten weer in bussen zaten op weg naar andere inrichtingen. De vrouwen kwamen terecht in Heerhugowaard en de mannen in Hoogeveen en Zutphen. Deze arrestanten zijn woensdag 18 juni in vrijheid gesteld, waarmee het plan was uitgevoerd dat al in de nacht van maandag op dinsdag was genoteerd in het logboek van het 'beleidscentrum gemeente Amsterdam', waarin de driehoek was vertegenwoordigd: "Zij worden aangehouden op grond van artikel 140 van het Wetboek van Strafrecht ... Het zal mogelijk zijn de groep tot woensdag vast te houden, ook al weet men dat artikel 140 van het Wetboek van Strafrecht vermoedelijk niet hard te maken is" (Rapport commissie-Schalken, p. 158). In de nacht van maandag op dinsdag 17 juni kwam de derde en laatste groep van 148 arrestanten (102 mannen en 46 vrouwen) in de PIOA. Zij kwamen op dezelfde dag weer vrij.

4. Instelling en verslag van de commissie-Balkema: enkele data

Op 26 juni 1997, tijdens het plenaire kamerdebat over de ongeregelde heden en de justitiële reacties daarop voorafgaand aan en tijdens de Eurotop, zegde de minister van Justitie een onderzoek toe naar "de wijze van opvang van arrestanten in de penitentiaire inrichtingen". De instellingsbeschikking van de desbetreffende onderzoekscommissie kwam ruim twee en een halve maand later, en wel op 12 september. Op 11 december 1997, tijdens het algemeen overleg van de vaste commissies voor Binnenlandse Zaken en Justitie over de evaluatie van het politietoedredden tijdens de Eurotop, vroeg het CDA Tweede kamerlid Koekkoek waarom zoveel tijd was verstreken voordat de commissie werd ingesteld². De minister liet de vraag onbeantwoord en de heer Koekkoek was kennelijk niet echt geïnteresseerd, want hij heeft zijn vraag niet

² Dit overleg handelde over de brief van de minister van Justitie d.d. 19 november 1997 inzake de evaluatie van het politietoedredden tijdens de Eurotop 1997 te Amsterdam (zie Tweede Kamer, vergaderjaar 1997-1998, 25419, nrs 6 en 10) naar aanleiding van het op 18 november verschenen rapport van de commissie-Schalken.

herhaald. Op de bevindingen van de commissie-Balkema hoefde hij toen niet lang meer te wachten; het rapport *Eurotop en gevangeniswezen* verscheen op 31 december 1997, anderhalve maand later dan was bepaald in de instellingsbeschikking.

Uit de slordigheden in het rapport maak ik op dat die datum op het nippertje is gehaald. Zo ontbreekt paragraaf 2.4 waarnaar op p. 4 wordt verwezen; het woord 'ministerie' is diverse keren ten onrechte gewist (zie p. 10, p. 33 en p. 43); de afkorting LCC voor het Landelijk Coördinatie Centrum ontbreekt in de 'Begrippenlijst' op p. 54; de 'vertegenwoordiger' van het LCC (p. 11) heet 'piketambtenaar' in het niet gepagineerde 'Tijdschema'; op p. 39 vallen zaterdag en zondag op 15 juni; en in het tijdschema ontbreekt de invrijheidstelling van de verdachten uit de inrichtingen in Hoogeveen en Zutphen.

5. Wijze van onderzoek en verslaglegging van de commissie-Balkema

De onderzoekscommissie heeft haar opdracht geduid als het geven van een "beschrijving en beoordeling van het verloop van de opvang in penitentiaire inrichtingen van de personen die in het kader van de ongeregelde heden in Amsterdam rond de Eurotop zijn gearresteerd en van het in verband daarmee gevoerde beleid." (p. 3). De commissie richtte zich vooral op klachten van algemene aard en minder op individuele klachten. Toch heeft zij moeite gedaan individuele klagers te horen. De opstellers van het Zwartboek zagen er, mede gezien de opdracht van de commissie, weinig in om individuele klagers nogmaals te verzoeken hun relaas te doen. Het ging immers om het beoordelen van klachten van algemene aard. Zij hadden hun verhaal al afgestoken bij de Politieklachtencommissie. Deze weigerachtigheid "beperkt de commissie in het trekken van conclusies" staat op pagina 5 zonder nadere toelichting. Had de commissie meer informatie gewenst over individuele klachten dan had zij die mijns inziens kunnen ontleen aan de dagelijkse berichten in de media ten tijde van de Eurotop, en zij had de advocaten kunnen horen die in de verschillende inrichtingen zijn geweest.

Het Zwartboek, met individuele klachten die soms over dezelfde en soms over verschillende kwesties gaan, is als uitgangspunt genomen voor de gesprekken met betrokken functionarissen. Is de commissie vooral inductief te werk gegaan? Heeft zij individuele klachten voorgelegd en conclusies getrokken over de individuele of algemene aard van de klachten aan de hand van de reacties van de betrokken ambtenaren? Het verslag is daar niet duidelijk over. Individuele klachten worden beoordeeld onder het kopje 'Klachten van algemene aard', bijvoorbeeld bij de bespreking van de gang van zaken in Zut-

phen. Een individuele klacht –iemand zou geen toestemming hebben gekregen om te telefoneren– wordt afgewezen op grond van globale informatie van een teamleider van de LBB (Landelijke Bijzondere Bijstandsteam). De teamleider somt alles op wat *hoort* te gebeuren en, zo vul ik in op grond van jarenlange ervaring met de behandeling van klachten over politie en justitie, dus ook gebeurd *is*.

De commissie heeft de onderzoeksopdracht geoperationaliseerd in een reeks van vragen over de voorbereidingen, het verloop van de procedures, de communicatie tussen de betrokken instanties/personen, de afspraken over verantwoordelijkheden, de gang van zaken bij de inkomst en insluiting en de invrijheidstelling etc. (zie p. 3) en die voorgelegd aan functionarissen op beleids- en uitvoerend niveau. Helaas ontbreekt een overzicht van de betrokken organisaties en hun formele relaties en verantwoordelijkheden. De verwijzing naar het rapport van de commissie-Schalken biedt ook al geen uitkomst als ik bijvoorbeeld wil weten wat de 'thuishaven' is van de op p. 11 genoemde beleidsgroep of wat de taken en bevoegdheden zijn van het LCC waarvan wel de personele/departementale samenstelling wordt gegeven.

Uit het verslag kan worden opgemaakt dat de commissie-Balkema haar toetsingscriteria heeft ontleend aan het gebruikelijke juridische kader terzake van onderbrenging van aangehouden en/of in verzekering stelden. Op dit terrein voelt de commissie zich zeker en doet zij stellige uitspraken, zoals over het regime van beperkte gemeenschap dat niet is toegepast: "Als uitgangspunt voor het op een in een huis van bewaring verblijvende in verzekering gestelde personen toe te passen regime geldt de beperkte gemeenschap; afzondering gedurende de nacht en overdag een aantal gemeenschappelijke activiteiten. De onderbrenging in de PI Zutphen is beneden de grens van beperkte gemeenschap gebleven ... In de PIOA, de PI Toorenburgh (Heerhugowaard) en de PI De Grittenborgh (Hoogeveen) zijn de arrestanten op grond van artikel 23 lid 4 Gevangenismaatregel in één verblijfsruimte ondergebracht. Dat kan volgens genoemde bepaling alleen als het nodig is en als de gedetineerde er geschikt voor is. Van enig onderzoek naar die geschiktheid is niet gebleken." (p. 47)

Een groot bezwaar vind ik dat het niet mogelijk is om aan de hand van het verslag een beeld te krijgen van de concrete gang van zaken tijdens het vervoer en de opvang van de arrestanten. Met het fraai uitgegeven rapport van de commissie-Schalken en het overzichtelijk gepresenteerde Zwartboek bij de hand lukt dat meestal wel. Als voorbeeld van mijn bezwaar citeer ik een passage (p. 19) uit het rapport van de commissie-Balkema: "Het personeel in de PIOA (Penitentiare Inrichting Over-Amstel) is van oordeel er alles aan gedaan te hebben om de wachttijden voor de arrestanten in de bussen zo kort mo-

gelijk te houden. De registratiehandelingen (...) namen per demonstrant ongeveer 10 minuten in beslag. Echter doordat er in totaal 294 arrestanten bij de PIOA werden afgeleverd, terwijl de afspraak maximaal 120 was, is het begrijpelijk dat arrestanten die in latere bussen zaten lang in de bus hebben moeten wachten. De klachten beschreven op pagina 19 van het zwartboek en op pagina 5 van 'A white-paper on arrested Danes during the EU-summit in Amsterdam', worden daarom door de commissie onderschreven".

Om de inhoud van de klachten te kennen, moeten andere bronnen worden geraadpleegd. Ik beschik niet over het witboek van de Denen, maar op pagina 19 van het Zwartboek lees ik klachten over het ontberen van water door de (nog steeds geboeide) arrestanten na een urenlang verblijf in een bus op een warme zomeravond, en over de onmogelijkheid van toiletbezoek: "twee mensen hebben daarom noodgedwongen in de bus moeten plassen, wij zaten allemaal in de stank" (EU rot op, p. 19). Met die informatie valt te begrijpen dat de Commissie-Balkema de klachten onderschrijft.

6. De voorbereidingen van de opvang van arrestanten

Voorafgaand aan de Eurotop had de Amsterdamse politie ophoudruimtes voor 335 mensen gereserveerd (zie commissie-Schalken, p. 61) in politiebureaus, de PIOA en de Sporthallen-Zuid en de sporthal van de Koninklijke Marechaussee in Badhoevedorp. De ruimtes in de sporthallen zijn niet gebruikt.

De PIOA had zich bereid verklaard tachtig arrestanten te ontvangen, en onder druk verhoogden zij dit aantal tot honderdttwintig. Het feitelijke aantal arrestanten dat de politie/ME met bussen naar de PIOA vervoerde was een veelvoud hiervan. De politie hield zich niet aan de gemaakte afspraken, en een functionaris van de directie gevangeniswezen meende dat zij niet "op een dergelijke wijze voor het blok kon worden gezet". De commissie kwalificeert deze uitspraak als "mogelijk juist" om dan vast te stellen dat daarmee de plaatsvervangend directeur van de PIOA, die naarstig op zoek was naar opvangmogelijkheden in andere inrichtingen, "niet dichter bij een oplossing werd gebracht." (p. 8)

De commissie toont zich hier terecht begaan met het lot van deze plaatsvervangend directeur, maar zij had zich tevens moeten vergewissen van de mogelijk gerechtvaardigde klacht van de kant van gevangeniswezen. Nu blijft onbekend wie het bevel heeft gegeven om bus na bus naar de PIOA te sturen, in de wetenschap dat daar maximaal honderdttwintig plaatsen beschikbaar waren. Wie heeft, in de wetenschap dat de arrestanten tot woensdag konden worden vastgehouden, het risico genomen dat arrestanten op een onaanvaardbare wijze werden opgevangen en wie heeft het voorspelbare risico ge-

nomen dat een regen van klachten zou neerdalen op functionarissen van penitentiare inrichtingen? Het antwoord op die vragen heeft alles te maken met "de wijze van opvang" in de penitentiare inrichtingen. De commissie-Balkema heeft zich in deze problemen niet verdiept en volstaat met de vaststelling dat de besluitvorming ten tijde van de opvang van arrestanten noch helder noch gestructureerd is geweest. (p. 44).

De commissie-Schalken heeft dit onderdeel van het politie/Justitie optreden evenmin onderzocht. In de bijlagen van haar rapport staan enkele relevante citaten. In het 'logboek beleidscentrum' staat op zaterdag 14 juni om 22.27 uur: "De arrestanten zullen worden overgebracht naar Over-Amstel" (commissie-Schalken, p. 157), en in het 'Journaal van de politie': "Rond 00.48 zijn er ongeveer 300 personen aangehouden en is het laatste transport vertrokken richting Over-Amstel (in totaal 7 bussen)" (commissie-Schalken, p. 156).

7. Problemen rond de opvang van de arrestanten

De meeste problemen deden zich voor bij de PIOA toen daar in korte tijd een veel groter gezelschap aankwam dan verwacht, en er dus onvoldoende voorzieningen waren, zoals water en toiletten. Meer specifiek waren er moeilijkheden rond de opvang van vrouwen zowel in de PIOA als in Heerhugowaard. Op hen was in het geheel niet gerekend. Met terugwerkende kracht werden afdelingen en inrichtingen in de PIOA aangewezen als huizen van bewaring voor mannen *en* vrouwen. Met recht wijst de commissie erop dat het wettelijke stelsel geen grondslag kent om "aan een aanwijzingsbeschikking terugwerkende kracht te verlenen". De toevoeging dat zij het verlenen van terugwerkende kracht gelet op de noodsituatie begrijpelijk acht, had achterwege kunnen blijven.

Hoe is het mogelijk dat niet gerekend was op de komst en dus de opvang van vrouwelijke arrestanten? Het was toch niet de eerste keer dat relatief veel vrouwen demonstreerden en gearresteerd werden? Om zich een oordeel te kunnen vormen over eventuele nalatigheid van de autoriteiten, had de commissie zich kunnen laten inlichten over de verhouding mannen en vrouwen bij eerdere demonstraties en arrestaties. Een van de onderzoeksafdelingen van politie of Justitie had in staat moeten zijn op korte termijn tellingen over een reeks van jaren te leveren.

De arrestanten, ongeacht gender, waren niet erg meegaand. Velen wilden hun naam niet zeggen, en nadat er foto's en vingerafdrukken waren gemaakt, verwisselden zij hun kleding of veranderden hun haardracht waardoor herkenning moeilijk of onmogelijk werd. Uiteraard verlangden zij eten en drin-

ken, en zij stelden eisen vanwege hun vegetarische of veganistische dieet.³ De mannen waren gelatener dan de vrouwen.

Eenmaal aangekomen in Zutphen, waar ieder een eigen cel had, onderscheidden de mannen zich “voor wat betreft hun gedrag niet van andere gedetineerden” (p. 24), en de achtenzestig mannelijke arrestanten in Hoogeveen worden “rustig en coöperatief” genoemd. Zij waren gezamenlijk ondergebracht in een sportzaal en moesten in verband met de ordehandhaving op hun matrassen blijven zitten. Groepsgewijs werden zij gelucht. De vrouwen lieten zich niet zonder slag of stoot van de PIOA naar Heerhugowaard vervoeren. Zij discussieerden uitvoerig met een vrouwelijk directielid van de PIOA over de vraag “welke personen met welke bussen naar Heerhugowaard mochten worden vervoerd” en eerder “zorgden de vrouwen met gezang voor veel overlast en spanning bij de langgestraften en de Beperkt Gemeenschap Geschikte (BGG) gedetineerden in De Singel” (p. 20).

Geboeid kwamen zij in het holst van de nacht aan in Heerhugowaard, waar zij gezamenlijk onderdak kregen in een tent van 12x40 meter met een linnen dak en plaatwerken zijkanten. Een slaapgedeelte met stapelbedden was afgescheiden van een zitgedeelte. De bezwaren van de vrouwen richtten zich in eerste instantie op de aanwezigheid van mannelijk personeel in het slaapgedeelte: “We werden voortdurend door mannen in de gaten gehouden, ook als we sliepen.” (EU rot op, p. 32) Bij de voorbereidingen was afgesproken dat uitsluitend vrouwelijk personeel in de tent zou zijn als de vrouwelijke arrestanten zich gereed maakten voor de nacht. Die afspraak is de eerste nacht niet nagekomen; sommige arrestanten wilden meteen gaan slapen terwijl een groot aantal van hun lotgenoten nog door mannelijk personeel werd binnen gebracht. (p. 34) De volgende dag keerden de vrouwen zich tegen de aanwezigheid van mannelijke bewakers in de tent gedurende de dag. Deze laatste bezwaren wuift de commissie-Balkema weg met een verwijzing naar de gebruikelijke gang van zaken “dat in een inrichting bestemd voor een bepaalde sexe personeel van beiderlei kunne aanwezig is”. (p. 34) De omstandigheden in de tent zijn mijns inziens niet te vergelijken met de gebruikelijke situatie in een inrichting waar gedetineerden zich overdag kunnen terugtrekken zonder dat zij worden gadegeslagen door personeel van de andere kunne.

De vrouwen kwamen nog verschillende malen in opstand. Toen zij de kort geding-uitspraak vernamen over de onrechtmatigheid van enkele individuele arrestaties scandeerden zij ‘Wij willen vrij NU!’ en stampten met hun voeten.

³ Terzijde zij opgemerkt dat de informatie van de commissie-Balkema als zou met de veganistische (vegetarisch waarbij ook zuivelprodukten uit het dieet zijn geschrapt, EL) voorkeur van de arrestanten zoveel mogelijk rekening zijn gehouden (p. 19), strijdig is met de mededeling van de commissie-Schalken dat de veganistische keuken niet op het menu van de PIOA staat (p. 203).

Toen buitenlandse vrouwen uit de tent werden gehaald om naar hun land van herkomst te worden getransporteerd, werden opnieuw leuzen aangeheven en werd ritmisch op de tafels getikt. Toen de beloofde komst van de advocaten uitbleef, stonden de vrouwen op hun recht om hen te bellen (EU rot op, p. 32; zie ook commissie-Balkema, p. 34-35).

De beschrijving van de gang van zaken tijdens het advocatenbezoek, op dinsdagmiddag 17 juni, in het Zwartboek is anders dan die van de commissie-Balkema. In het Zwartboek staat: "Op hun (de advocaten, EL) verzoek werden we per vijftien te woord gestaan. Na dertig mensen mocht er opeens niemand meer heen. Ons werd niet verteld waarom." (EU rot op, p. 32). De commissie Balkema schrijft op p. 35: "Alle arrestanten zijn in de gelegenheid gesteld met advocaten te spreken... Er is geen toestemming verleend aan de advocaten om met de gehele groep te spreken... In de grote transportzaal is een gedeelte afgeschermd ten behoeve van contacten tussen advocaten en *individuele* (cursivering van mij, EL) vrouwen." Over deze discrepantie heeft de commissie-Balkema zich niet uitgesproken.

Op grond van het universele verschijnsel van mannelijk bondgenootschap (*male bonding*) had solidair gedrag eerder bij de mannen dan bij de vrouwen kunnen worden verwacht. Hoe kan worden verklaard dat in deze korte detentiesituatie het tegenovergestelde verschijnsel zich voordeed? Het enkele feit dat vrouwen zich sneller vies en onbehaaglijk voelen –een grove schatting leert mij dat ongeveer een kwart van de vrouwen ongesteld moet zijn geweest–, en dus geïrriteerder waren dan de mannen, noch het feit dat vrouwen zich sneller zorgen maken over de situatie aan het thuisfront, bieden voldoende grond. Mogelijk ontwikkelt mannelijk bondgenootschap zich in een situatie van gedeelde machteloosheid pas na verloop van tijd, als wederzijds vertrouwen is opgebouwd en een machtsbasis is gevonden, waarna kan worden overgegaan tot de strijd. Immers 'male bonding' is universeel in gevechtssituaties. Als deze veronderstelling juist is, dan zouden de mannelijke arrestanten in opstand zijn gekomen als de detentiesituatie langer had geduurd.

Vrouwen vormen bondgenootschappen (*female bonding*) in situaties van gedeeld slachtofferschap, waarvan tijdens het busvervoer en de opsluiting in de PIOA en Heerhugowaard zonder meer sprake was. Hun eeuwenlange ervaring met situaties van relatieve machteloosheid heeft vrouwen geleerd in zulke omstandigheden niet bij de pakken neer te zitten, maar ieder beschikbaar machtsmiddel, hoe beperkt ook, in te zetten. Gezamenlijk protest werd zo'n machtsmiddel. Beleidsmakers zouden hiermee in de toekomst rekening kunnen houden.

8. Conclusies en aanbevelingen van de commissie-Balkema

De commissie-Balkema komt tot de mijns inziens juiste conclusie dat het gevangeniswezen "gelet op de noodsituatie met veel inzet en improvisatievermogen er het beste van (heeft) gemaakt." (p. 51) Daarmee worden dan de inspanningen van functionarissen in de penitentiaire inrichtingen bedoeld en niet van de directie gevangeniswezen van het ministerie van Justitie. Juist op die directie gevangeniswezen richt de commissie haar pijlen: die had betrokken moeten zijn bij de voorbereidingen, de coördinatie op zich moeten nemen, en zij moet in de toekomst beter op dergelijke situaties anticiperen (p. 50-51).

Gevangeniswezen maakt samen met de politie, het openbaar ministerie en de zittende magistratuur deel uit van "de strafrechtssketen", en "de gehele strafrechtssketen" dient in de toekomst betrokken te zijn bij de voorbereiding en uitvoering van de opvang van arrestanten bij massale demonstraties, zo oordeelt de commissie-Balkema (p. 50). Het ongeclausuleerde gebruik van het woord "strafrechtssketen" verbaast mij enigszins. De bevindingen van de commissie-Balkema leiden tot de dwingende slotsom dat van een strafrechtssketen geen sprake is. Ieder onderdeel van het strafrechtelijke apparaat opereerde op eigen gezag en juist het ontbreken van gezamenlijke voorbereiding of onderlinge afstemming van activiteiten was typerend voor de voorvallen tijdens de Eurotop.

In het verslag blijft de bemoeienis van de secretaris-generaal van het ministerie van Justitie buiten beschouwing, terwijl zijn instemming van doorslaggevend belang was bijvoorbeeld voor de beslissing over het uitzetten van de Italianen (commissie-Schalken, p. 129) en de opvang van vrouwelijke arrestanten in een tent (commissie-Schalken, p. 161). Waarom heeft de commissie-Balkema de top van het departement gespaard en wordt de blaam geworpen op de directie gevangeniswezen?

De commissie doet ook enkele praktische aanbevelingen zoals over het ontwikkelen van een uniform plan "opdat procedures in alle inrichtingen op dezelfde wijze worden uitgevoerd en elkaar niet tegenwerken", waaraan als toppunt van redundantie wordt toegevoegd: "Dit werkt efficiënter en effectiever". (p. 51). Dat brengt mij terug bij de kritiek die ik al eerder gaf. Het onderzoek had degelijker kunnen worden uitgevoerd en het verslag is te haastig geschreven.

Toen ik dit artikel schreef, wist niemand in mijn (werk)omgeving dat het rapport van de commissie-Balkema was verschenen. Op 31 december 1997, de verschijningsdatum, was de interesse voor de gebeurtenissen tijdens de Eurotop alweer verdwenen. De aandacht van politici en media was verscho-

ven naar de ongeregeldheden in Groningen en de daaruit voortvloeiende consequenties voor bestuur, politie en Justitie.

Mededeling

Op weg naar meer samenhang tussen jeugdhulpverlening en jeugdstraf

Bij de aanpak van jeugdcriminaliteit is het noodzaak dat hulpverlenende instanties, politie en Justitie goed met elkaar samenwerken. Samenhang en een consequente aanpak vormen immers een basisvoorwaarde bij de opvoeding. Door verschillende oorzaken is deze samenhang afgenomen, zoals de afschaffing van de jeugd- en zedenpolitie en de scheiding van de jeugdrechtspraak in civiel- en strafrecht. Inmiddels is een tegengestelde ontwikkeling aan de gang. Steeds meer raakt men overtuigd van het feit dat de verschillende instanties met dezelfde jongeren te maken krijgen en dat bij gebrek aan effect van de ene aanpak, de jongere bij een andere instantie terecht komt.

Doel van deze themadag is om met elkaar na te gaan hoe de verschillende instanties in hun dagelijkse praktijk hun beleid beter op elkaar kunnen afstemmen en beter op de hoogte kunnen geraken van elkaars bezigheden en cliënten.

<i>Datum:</i>	Donderdag 8 oktober 1998
<i>Tijd:</i>	09.00-16.45 uur
<i>Plaats:</i>	World Trade Center, Amsterdam
<i>Organisatie:</i>	Vermande Studiedagen
<i>Kosten:</i>	f495,- excl. btw per persoon, inclusief koffie, thee, aperitief en documentatie
<i>Bestemd voor:</i>	Politie, raad voor de kinderbescherming, (gezins)voogdij-instellingen, instellingen voor jeugdhulpverlening, jeugd-reclassering, justitiële inrichtingen, kinderrechters, openbaar ministerie, buro's vertrouwensartsen, ministerie van VWS en Justitie, GGD's, advocatuur en gemeentelijke diensten welzijn en veiligheid.
<i>Aanmelding:</i>	Vermande Studiedagen
<i>en/of</i>	Postbus 20, 8200 AA Lelystad
<i>Informatie:</i>	tel.: 0320-237721 fax: 0320-233158.

Het differentiatiestelsel in de Penitentiaire beginselenwet

Dit is de eerste aflevering in een reeks korte beschrijvingen van de hoofdlijnen van de Penitentiaire beginselenwet, die op 1 januari 1999 in werking zal treden

F.W. Bleichrodt

*Mr. F.W. Bleichrodt
is advocaat te Den
Haag en redacteur
van dit blad.*

1. Inleiding

De aanleiding voor de herziening van de Beginselenwet gevangeniswezen was gelegen in de wens tot herziening van het wettelijk stelsel inzake de bestemming van penitentiaire inrichtingen. De Penitentiaire beginselenwet (Pbw) voorziet hierin. In het onderstaande wordt het in de Pbw gehanteerde onderscheid tussen interne en externe differentiatie besproken en wordt ingegaan op de in de wet opgenomen differentiatiecriteria.

2. Interne en externe differentiatie

Naar huidig recht kan de minister van Justitie slechts de externe bestemming van een inrichting als geheel bepalen. Door de behoefte aan differentiatie binnen de muren van een penitentiair complex, is een aantal gebouwen thans opgedeeld in diverse penitentiaire inrichtingen met verschillende bestemmingen. In de Pbw is deze –kunstmatig geachte– oplossing verlaten. Daarin wordt onder ‘inrichting’ verstaan een feitelijke en organisatorische eenheid.¹ De minister kan delen van een inrichting als afdeling met een aparte, van de overige delen van de inrichting afwijkende bestemming aanwijzen (artikel 8 lid 2 Pbw).

De regels van externe differentiatie van inrichtingen en afdelingen zijn neergelegd in de artikelen 8 tot en met 14 Pbw. Daartoe behoort de bepaling dat inrichtingen of afdelingen door de minister kunnen worden bestemd voor de onderbrenging van gedetineerden die bijzondere opvang behoeven (artikel 14 lid 1 Pbw). Daarnaast bestaat de mogelijkheid van interne differentiatie, in die zin dat de directeur bij de onderbrenging van in zijn inrichting

¹ Zie ook Kamerstukken II, 1994-1995, 24 263, nr. 3, p. 23-24.

geplaatste gedetineerden rekening houdt met de behoefte aan bijzondere opvangmodaliteiten in de zin van artikel 14 Pbw (artikel 16 lid 3 Pbw).² De directeur bepaalt de criteria waaraan de gedetineerde moet voldoen om voor zodanige onderbrenging in aanmerking te komen (artikel 16 lid 4 Pbw).

In de memorie van toelichting wordt opgemerkt dat de keuze voor interne of externe differentiatie voor de kwaliteit van de rechtsbescherming weinig verschil maakt.³ In de eerstgenoemde situatie heeft de gedetineerde de mogelijkheid van beklag en beroep ingevolge hoofdstuk XI van de wet. In geval van plaatsing ingevolge externe bestemming voorziet de Pbw in de mogelijkheid een bezwaarschrift bij de selectiefunctionaris in te dienen. Indien daarop voor de gedetineerde in negatieve zin wordt beslist, staat voor hem beroep open bij de Centrale Raad voor Strafrechtstoepassing.

3. Hoofdlijnen van het differentiatiestelsel

De voornaamste differentiatiecriteria in de huidige Beginselenwet gevangeniswezen zijn: geslacht, leeftijd, strafduur en juridische status. In de Penitentiaire beginselenwet wordt voor elke inrichting of afdeling daarvan bepaald of zij is bestemd als huis van bewaring of als gevangenis, voor mannelijke of vrouwelijke gedetineerden, voor gedetineerden met een bepaald strafrestant en/of voor bijzondere opvang. Daarnaast dient de mate van beveiliging van de inrichting of afdeling te worden vastgesteld.⁴

Artikel 11 lid 1 Pbw bevat de hoofdregel dat mannelijke en vrouwelijke gedetineerden gescheiden worden ondergebracht. Handhaving van dit onderscheid werd ingegeven door vrees dat gecombineerde detentie zou leiden tot beheers- en zedenproblemen. Onderzoek had voorts uitgewezen dat vrouwen prijs stellen op gescheiden onderbrenging.⁵ Deze hoofdregel laat onverlet dat mannen en vrouwen in één penitentiaire inrichting –op gescheiden afdelingen– kunnen worden ondergebracht. Daarmee wordt gemeenschappelijke deelname aan activiteiten, die in artikel 11 lid 4 Pbw een wettelijke basis heeft gevonden, eenvoudig te realiseren. Voorts bepaalt het derde lid van artikel 11 Pbw dat de minister inrichtingen of afdelingen kan aanwijzen waarin wordt afgeweken van het uitgangspunt van gescheiden detentie. Deze afwijking is mogelijk in geval een inrichting of afdeling is bestemd voor bijzondere opvang als bedoeld in artikel 14 Pbw. Ter illustratie wordt in de memorie van toelichting gewezen op gemengde detentie in het Pieter Baan Cen-

² Zie hierover ook Kamerstukken II 1994-1995, 24 263, nr. 3, p. 24-25.

³ Kamerstukken II 1994-1995, 24 263, nr. 3, p. 25.

⁴ Kamerstukken II 1994-1995, 24 263, nr. 3, p. 29.

⁵ Kamerstukken II 1994-1995, 24 263, nr. 3, p. 29.

trum en het Penitentiair Ziekenhuis, alsmede op de mogelijkheid van gecombineerde detentie van psychisch gestoorde gedetineerden.⁶

Ook het onderscheid tussen huizen van bewaring en gevangenissen is gehandhaafd (artikel 9 lid 1 Pbw). Eén van de redenen daartoe is de eigen functie van het huis van bewaring in het kader van het bevorderen van een goede rechtsgang. Met het oog daarop is het regionaliseringsbeginsel in artikel 9 lid 3 Pbw neergelegd. De minister dient volgens deze bepaling in elk arrondissement ten minste één inrichting of afdeling als huis van bewaring aan te wijzen. Het tweede lid van artikel 9 Pbw bepaalt voor welke categorieën gedetineerden de huizen van bewaring zijn bestemd. In bijzondere gevallen kan de minister een inrichting zowel de bestemming van huis van bewaring als die van gevangenis geven (artikel 9 lid 1, eerste volzin Pbw). Als voorbeeld daarvan wordt in de Kamerstukken genoemd de noodzaak van onderbrenging van bepaalde gedetineerden in een extra beveiligde inrichting.⁷

Gevangenissen zijn ingevolge artikel 10 Pbw in de eerste plaats bestemd voor de opnemng van personen die tot vrijheidsstraf zijn veroordeeld. Ingevolge lid 3 van dit artikel kunnen gevangenissen, volgens regels te stellen bij of krachtens algemene maatregel van bestuur, worden onderscheiden naar de lengte van de straf of het strafrestant. Anders dan in de Beginselenwet gevangeniswezen, bevat de Pbw geen wettelijk gefixeerde grens. Deze grens zou vooral moeten worden bepaald door actuele ontwikkelingen in de straftoemeting. Uit rechtspositioneel oogpunt verdiende het volgens de minister niettemin aanbeveling de grens in de Penitentiaire maatregel vast te leggen.⁸ Van deze mogelijkheid is geen gebruik gemaakt, aangezien de regelgever het onderscheid tussen kort- en langgestraften steeds minder van belang oordeelde voor de planning van de detentie en de invulling van het regime.⁹

Artikel 13 Pbw onderscheidt verschillende gradaties van beveiliging van de verschillende inrichtingen of afdelingen. De minister bepaalt ten aanzien van elke inrichting of afdeling de mate van beveiliging, alsmede de criteria waaraan gedetineerden moeten voldoen om voor plaatsing in zodanige inrichting of afdeling in aanmerking te komen.

Met de inwerkingtreding van de Pbw wordt het wettelijk onderscheid tussen jeugdige en volwassen mannelijke gedetineerden in het kader van de differentiatie opgeheven. Het argument voor gescheiden onderbrenging, te weten het mogelijk 'besmettingsgevaar' van jeugdigen, heeft volgens de minister voor de huidige populatie jeugdige gedetineerden veel van zijn waarde verlo-

⁶ Kamerstukken II 1994-1995, 24 263, nr. 3, p. 30.

⁷ Kamerstukken II 1994-1995, 24 263, nr. 3, p. 33.

⁸ Kamerstukken II, 1994-1995, 24 263, nr. 3, p. 31.

⁹ Zie de toelichting bij de Penitentiaire maatregel (Stb. 1998, 111), p. 20.

ren.¹⁰ Deze wijziging heeft geen betekenis voor jeugdigen die krachtens het jeugdstrafrecht worden berecht. Zij worden immers in justitiële jeuginrichtingen opgenomen. Bovendien kan voor jeugdigen die zich wel in een 'gewone' inrichting bevinden een bijzondere opvangmodaliteit worden gecreëerd in de zin van artikel 14 Pbw.

Deze mogelijkheid bijzondere opvangmodaliteiten te biedt ruimte aan nieuwe initiatieven. De bijzondere opvang kan verband houden met de leeftijd, de persoonlijkheid, de lichamelijke of de geestelijke gezondheidstoestand van de gedetineerden, alsmede met het delict waarvoor zij zijn gedetineerd (artikel 14 lid 2 Pbw). Daardoor kunnen opvangmodaliteiten in het leven worden geroepen op basis van in de praktijk gebleken behoeften, bijvoorbeeld ten aanzien van verslaafde gedetineerden of gedetineerden met een lichamelijke of geestelijke stoornis.

Ten slotte bevat artikel 12 Pbw een voorziening voor het aanwijzen van inrichtingen of afdelingen waarin kinderen tot een in de aanwijzing aangegeven leeftijd kunnen worden ondergebracht. De minister bepaalt in welke inrichtingen of afdelingen onderbrenging van kinderen is toegestaan. Vanwege het nagenoeg ontbreken van gedragswetenschappelijk onderzoek terzake, heeft de wetgever afgezien van het opnemen van een grens van de leeftijd van het kind.¹¹

4. Slot

De Pbw bevat een ruim kader waarbinnen inrichtingen of afdelingen een eigen bestemming kunnen krijgen. In de Kamerstukken wordt door de minister het standpunt ingenomen dat deze mogelijkheden tot differentiatie niet moeten leiden tot een te fijnmazig stelsel. Uitgangspunt voor de Penitentiaire maatregel zou volgens de minister moeten zijn een terughoudend gebruik van de mogelijkheden van externe differentiatie.¹² Deze terughoudende opstelling heeft ertoe geleid dat in de inmiddels in het Staatsblad verschenen Penitentiaire maatregel (Stb. 1998, 111) is volstaan met de in de Pbw neergelegde vormen van differentiatie.

¹⁰ Kamerstukken II 1994-1995, 24 263, nr.3, p. 30.

¹¹ Kamerstukken II 1995-1996, 24 263, nr. 6, p. 39.

¹² Kamerstukken II 1995-1996, 24 263, nr. 6, p. 17.

Boekbespreking

S.M. Wurzer-Leenhouts

Mevr. mr. S.M. Wurzer-Leenhouts is universitair docent aan de Rijksuniversiteit Leiden.

Zij bespreekt hier Wolleswinkel, Ria, Gevangen in moederschap, Gedetineerde vrouwen en het recht op family life, dissertatie Rijksuniversiteit Limburg, 23 mei 1997, Gouda Quint Deventer, 1997.

"In dit onderzoek staat de (rechts)positie van gedetineerde moeders centraal en met name de vraag in hoeverre zij aan hun positie van feitelijk verzorgende ouder rechten kunnen ontnemen ten aanzien van de overheid of derden", aldus de aanhef van dit boek. Het gaat om het family-life, maar dat beperkt tot het family-life met kinderen. Rond de bevalling is het moederschap biologisch bepaald, maar overigens gaat het niet om de biologische, maar om de primair verzorgende ouder. Hoewel vaders ook kunnen 'moederen', heeft Wolleswinkel uitdrukkelijk de vrouw centraal gesteld.

De titel heeft een dubbele betekenis, die de inhoud van het boek weerspiegelt. In het boek worden concreet vrouwen in gevangenschap ten tonele gevoerd: veelal allochtone vrouwen, die zich ook voor zij werden gedetineerd maatschappelijk gezien al in een achterstandpositie bevonden. De titel heeft ook betrekking op beelden en ideeën over moederschap die in de maatschappij, dus ook in de wetenschap en de rechtspraak leven. Beelden waardoor gedetineerde moeders zich 'dubbel' gevangen kunnen voelen. Een belangrijk deel van het boek is aan het begrip moederschap in samenhang met 'het belang van het kind' op een abstract niveau gewijd.

Dit dubbele niveau, zowel concreet als abstract, vind ik een van de sterke kanten van het boek. Ook in een ander opzicht is de aanpak van het boek origineel. Wolleswinkel heeft het zich niet gemakkelijk gemaakt. Haar onderzoek bestrijkt het penitentiaire recht, het familierecht en de juridische vrouwenstudies. Buiten het recht heeft zij informatie gezocht bij de criminologie/penologie, de sociologie en de pedagogiek.

Deze keuze impliceert, dat het boek voor een groot deel inventariserend en beschrijvend van aard is. Het is echter geen 'droge' opsomming van de

huidige feitelijke situatie voor vrouwen in detentie en van de resultaten van haar onderzoek op de diverse besproken wetenschapsgebieden. Op tal van plaatsen blijkt dat Wolleswinkel vanuit een normatief-juridische optiek schrijft, die ik in drie punten zou willen samenvatten:

- detentie van primaire verzorgers zou eigenlijk niet moeten plaats vinden en als het dan onvermijdelijk is, dan is de overheid gehouden faciliteiten te bieden;
- aan de positie van vrouwen, die nu eenmaal vrijwel steeds de primaire zorgrelatie hebben, moet worden recht gedaan met inachtneming van hun verscheidenheid en zonder dat sekse stereotypering plaats vindt;
- zowel binnen als buiten de muren bevinden veel vrouwen zich in een maatschappelijke achterstandspositie en afhankelijkheid; deze positie moet zoveel mogelijk worden verbeterd. Zo nodig levert Wolleswinkel vanuit deze optiek kritiek op haar onderzoeksbevindingen.

In de eerste vier hoofdstukken worden de gedetineerde moeders als 'criminele vrouwen' beschreven. Eind december 1996 was de capaciteit voor vrouwen ongeveer 465 plaatsen. De helft van deze vrouwen heeft de Nederlandse nationaliteit; driekwart van hen had voor hun detentie geen inkomen uit werk of een sociale uitkering; zestig procent van de vrouwen heeft (meerdere) kinderen; iets meer dan de helft van deze kinderen verblijft in het buitenland.

In het eerste hoofdstuk wordt een verklaring gezocht voor het feit, dat zo weinig vrouwen in vergelijking tot mannen in aanraking komen met Justitie. Worden vrouwen eerder gepsychiatriseerd? Of worden vrouwen 'ridderlijker' behandeld in het strafproces? Het laatste is volgens Wolleswinkel zeker niet het geval: "Er lijkt niet zozeer een ridderlijke houding, maar een paternalistische genderspecifieke benadering in strafafdoening te bestaan. Deze is nogal diffuus, omdat zowel de leeftijd van de verdachte als de aard van het delict gerelateerd worden aan de verwachting omtrent aanpassing aan de geslachtsrol". De voornaamste criminologische verklaringstheorieën, alsmede de kritiek die daarop kan worden gegeven, worden vervolgens behandeld. Wolleswinkel beveelt aan dat bij verder criminologisch onderzoek meer aandacht aan klasse en etnische afkomst wordt besteed.

In het tweede hoofdstuk staat de gevangencultuur centraal, zowel gebaseerd op empirie als op theorie. Tijdens gesprekken met vrouwelijke gedetineerden en het kijken naar de uitstekende films die over vrouweninrichtingen zijn gemaakt, is mij altijd de zo andere sfeer opgevallen. Vrouwen lijken meer op elkaar betrokken dan mannen en slaan gemakkelijk een arm om el-

kaar heen. Anderzijds is het niet moeilijk je voor te stellen dat je het slecht hebt als je 'buiten de groep' valt. Dit beeld wordt in het eerste deel van het hoofdstuk wel enigszins bevestigd. Wolleswinkel heeft talrijke citaten van vrouwen over de diverse aspecten van het leven in de inrichting bijeengebracht. De vrouwen missen privacy en hebben behoefte aan intimiteit. De zorg om de kinderen is knagend.

Na 'de praktijk' worden vervolgens diverse theorieën over de invloed van detentie op de emoties en het gedrag van mensen beschreven, en dat toegepast op vrouwen.

Hoofdstuk drie biedt een uitstekend overzicht van het detentiebeleid in het algemeen en met betrekking tot vrouwen in het bijzonder, van de gewenste 'huisvrouwelijke' arbeid rond 1950 tot het op emancipatie gerichte rapport 'Vrouwen in detentie' uit 1991. Wolleswinkel plaatst kanttekeningen bij de conclusie in het genoemde rapport dat gemengde detentie door vrouwen niet wordt gewenst (voor mij indertijd nogal een verrassing) en voorts ook andere nadelen heeft. Pas enkele jaren geleden zijn een afdeling voor verslaafden en een IBA gerealiseerd. Enkele vrouweninrichtingen hebben speciale bezoekenmiddagen voor kinderen ingesteld, maar overigens is het regime in de vrouweninrichtingen niet speciaal op vrouwen ingericht. Wolleswinkel bespreekt kritisch het experiment met de speciale unit voor moeders en kleine kinderen in Sevenum. Een positief punt vindt zij de intensieve samenwerking met het professionele kinderdagverblijf buiten de inrichting. In andere inrichtingen kunnen baby's wel worden verzorgd, maar is geen gekwalificeerde opvang.

Het vierde hoofdstuk is gewijd aan de interne materiële rechtspositie van vrouwen. Volgens Wolleswinkel kunnen vrouwen eerder dan door beklagprocedures, door onderhandeling hun doel bereiken. Bij artikel 12 van de Penitentiaire beginselenwet (PBW) (over het verblijf van kinderen in de inrichting) plaatst zij vele vraagtekens.

In de hoofdstukken 5 tot en met 8 speelt artikel 12 PBW indirect een rol, omdat daar de maatschappelijke en juridische concepten die aan dat artikel ten grondslag zouden kunnen liggen, nader worden bekeken.

Eerst komen in hoofdstuk vijf de maatschappelijke ontwikkelingen in het denken over het gezin, moederschap en het belang van het kind aan de orde. Wolleswinkel benadrukt de verscheidenheid aan opvattingen. Ten aanzien van het moederschap bestaan ambivalente verwachtingen; sociaalpsychologische 'waarheden' over de ontwikkeling van kinderen zijn niet waardevrij, maar worden mede beïnvloed door sociaaleconomische en culturele omstandigheden. De conclusie van Wolleswinkel is –voor mij nogal plotseling– dat uit de veelheid aan studies binnen de pedagogiek met een zeker opti-

misme zou kunnen worden geconcludeerd, "dat voor de identiteitsvorming van een mens noch de culturele normen noch de sociale categorisering en ook niet alleen de persoonlijke identiteit voorgoed en deterministisch bepalen wie en hoe iemand is of zal worden. Het niveau van de feitelijke gedragingen verschaft eigenlijk iedere ouder (moeder) en ieder kind steeds weer de kans om te experimenteren."

Hoofdstuk 6 is getiteld: "Het belang van het kind": de overheid en de privésfeer. Enkele bepalingen van het VN-Kinderverdrag (Verdrag inzake de rechten van het kind) en het VN-Vrouwenverdrag (Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen) worden behandeld. Wolleswinkel stelt onder meer de vraag aan de orde in hoeverre de overheid gerechtigd is zich 'in het belang van het kind' in de privésfeer te mengen; als voorbeelden worden onder andere de vrijheid van onderwijs en de verplichte polio-vaccinatie genoemd. Aan het slot van het hoofdstuk concludeert de auteur dat een inbreuk op het family life en private life van gedetineerde ouders en hun kinderen proportioneel moet zijn, aan welk begrip vanuit het perspectief van zorgrelaties (vergelijk de beide genoemde verdragen) een nadere uitwerking moet worden gegeven.

In hoofdstuk 7 ("Het belang van het kind": privacy of family life?) wordt de discussie over een 'zorgzaamheidsethiek' (Gilligan) in het recht geïntroduceerd. Vervolgens komt het familierecht centraal te staan, onder meer vragen naar afstamming, ouderlijk gezag, rechten van biologische ouders en pleegouders. Volgens Wolleswinkel geldt "het belang van het kind" met name in conflictsituaties als leidend principe, maar krijgt het in wetgeving en rechtspraak vaak geen nadere invulling.

De hoofdstukken 6 en 7 zijn wat ver verwijderd van de vrouwen in detentie, maar in hoofdstuk 8, Detentie en family-life, moeten 'de stekken van het breiwerk worden samengepakt'. De rol van de overheid in het strafrecht (rechten ontnemend) en die in het familierecht (beschermend) moeten aan elkaar worden aangepast. Voorzover indirect kinderen bij de detentie zijn betrokken, moet het op het individu gerichte strafrecht plaats inruimen voor het op het leefsysteem gerichte familierecht.

De juridische fundering voor de specifieke aandacht voor verdachten en veroordeelden met zorgverplichtingen, legt Wolleswinkel bij artikel 8 EVRM (dat regelt de bescherming van het 'family life' en het privéleven), juncto artikel 2, 3 en 9 VN-Kinderverdrag en de artikel 4 en 5 VN-Vrouwenverdrag. De genoemde artikelen van de laatste twee verdragen (opgenomen in een bijlage), bevatten tal van positieve intentieverklaringen over de rechten van kinderen en het bestrijden van ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Eerder merkte Wolleswinkel op dat de directe werking van de artikelen uit deze verdragen

nog nader bepaald moet worden, reden dat zij ze in artikel 8 EVRM, dat wel directe werking heeft, wil inlezen. Uit dit artikel en de door haar behandelde jurisprudentie leidt Wolleswinkel –naar mijn mening terecht– een positieve verplichting af voor de overheid het family-life te bevorderen. De vraag welke inspanning concreet kan worden gevraagd, is hiermee uiteraard nog niet beantwoord.

Artikel 12 PBW stelt dat de directeur aan de ouder die dit *wil, toestemming* kan verlenen het kind in de inrichting onder te brengen. De wens van de ouder staat dus voorop. Niettemin meent Wolleswinkel dat er sprake kan zijn van vrijheidsberoving van het kind op grond van artikel 5 EVRM (detentie op last van de overheid). Zij bespreekt de zaak Nielsen, waarin een moeder haar minderjarig kind met goede bedoelingen maar tegen diens wil op de psychiatrische afdeling van een (staats)ziekenhuis plaatste. Anders dan de Europese Commissie, was het Europese Hof van oordeel dat in die zaak geen sprake was van vrijheidsberoving. Wolleswinkel verwijst echter naar een noot van L.F.M. Verhey (NJCM-bulletin 1989, p. 595-612), die meent dat de staat een verantwoordelijkheid kan hebben bij de invulling van grondrechten tussen burgers onderling. Duidelijker was geweest als zij had vermeld dat Verhey het dan niet heeft over artikel 5 EVRM in zijn geheel, maar slechts over de aanhef van artikel 5 lid 1 EVRM ('Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon'). Naar mijn mening heeft de overheid vooralsnog aan zijn verplichting in horizontale verhoudingen voldaan door in artikel 12 PBW te bepalen, dat de directeur slechts toestemming mag geven als het verblijf van het kind zich verdraagt met de bescherming van de persoonlijke veiligheid of de geestelijke of lichamelijke ontwikkeling van het kind. Wolleswinkel is van mening, dat het steeds van de concrete situatie zal afhangen of er sprake is van vrijheidsberoving van het kind. Het referentiekader daarvoor moet gezocht worden in de pedagogische randvoorwaarden van de voorziening in samenhang met de leeftijd van het kind, de duur van het verblijf en de in te schatten gevolgen ervan.

Benadrukt wordt, dat de belangen van de gedetineerde ouders en hun kinderen niet altijd parallel hoeven te lopen; het belang van het kind moet dan prevaleren. Kinderen hebben een stabiele, veilige omgeving nodig, maar zij hebben ook te maken met het recht op privacy, het recht om met rust gelaten te worden en het recht op eigen contacten met volwassenen en kinderen. Onder bepaalde voorwaarden kunnen detentievoorzieningen voor een gemengde populatie van verzorgende ouders worden geopend. Interessant is dat Wolleswinkel een vergelijking trekt tussen de gedetineerde ouder en de niet met gezag beklede ouder na een scheiding. Deze ouder heeft in het familierecht een recht op omgang, informatie en consultatie gekregen. Een ge-

lijk recht zou in beginsel aan de gedetineerde ouder moeten worden toegekend.

Wolleswinkel is van mening, en die mening onderschrijf ik graag, dat voor kinderen van primaire verzorgers op grond van artikel 8 EVRM enige vorm van opvang moet worden geboden. Onder 'opvang' verstaat zij in brede zin de dagelijkse zorg, de informatieoverdracht, het onderhouden van de contacten met de gedetineerde ouder en de mogelijkheid tot verwerking in eigen omgeving.

Het slot van het boek bevat een overzicht van tal van voorstellen, afkomstig van schrijfster en andere auteurs, om de positie van gedetineerde vrouwen en hun kinderen te verbeteren. Dit deel van het boek kan zo nodig worden geraadpleegd zonder het voorafgaande te lezen. Wolleswinkel volgt de rechtsgang vanaf de aanhouding, via de voorlopige hechtenis en de straftoemeting tot de executie van de vrijheidsstraf. De voorstellen variëren van een standaardchecklist die met de gearresteerde ouder moet worden doorgenomen (hoe is het met de medicatie en de knuffel van het kind?), tot vervroegde invrijheidstelling. Het uitgangspunt dat beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit een rol moeten spelen in iedere fase van het strafproces, wordt in deze voorstellen concreet gemaakt.

Hoewel het proefschrift eindigt met deze praktische aanbevelingen, is het niet een boek dat beoogt kant en klare oplossingen te bieden. Een directeur die bijvoorbeeld moet beslissen of een kind in een penitentiaire inrichting mag worden opgenomen en zich daarbij afvraagt wat 'het belang van het kind is', vindt hierin geen checklist die kan worden afgelopen. Wel biedt Wolleswinkel een denkkader en informatie uit diverse wetenschapsgebieden om bij de overwegingen te betrekken. Weliswaar worden over 'het belang van het kind' niet zoveel nieuwe inzichten geboden, maar dat kan de auteur niet worden verweten; het is belangrijk dat zij dit onderzoek heeft gedaan.

De auteur is kritisch; 'vanzelfsprekendheden' worden door haar doorgeprikt. Zo zet zij kanttekeningen bij het elektronisch huisarrest van vrouwen, iets wat mij een uitstekend idee leek. Wolleswinkel wijst er echter op dat dit kan betekenen dat vrouwen in hun afhankelijkheidsrelaties, armoede en maatschappelijk isolement terugkeren. Met behulp van de reclassering moet worden gezocht naar scholings- en werkmogelijkheden en goede kinderopvang.

Hoewel ik mij misschien aan sekse stereotypering schuldig maak, moet mij van het hart, dat dit typisch het boek van een vrouw is. Ik denk dan aan de invloed van de juridische vrouwenstudies op haar werk en haar streven naar materieel gelijke rechten voor vrouwen. Maar ook aan het sympathieke persoonlijke nawoord, en haar aandacht voor de details van het vrouwen- en

kinderleven. Zo beschrijft zij bijna poëtisch waarom kinderen naar haar mening niet in detentie thuishoren: "Het is niet voldoende om binnen de gevangismuren een 'kinderwereld' te creëren. Veel opvoedkundige activiteiten ontstaan, min of meer toevallig, in relatie tot de omgeving waar de verzorger zich ophoudt. Dingen die je overkomen bij het boodschappen doen..., de geur van versgebakken brood, een onverwachte onweersbui of de eerste kromkousen die je in het voorjaar ziet".

De appreciatie van een boek waarin de eigen normatieve uitgangspunten van de auteur zo centraal staan, kan al snel –ten onrechte– mede worden gekleurd door de mate waarin men deze uitgangspunten onderschrijft. Op een enkel puntje gaat schrijfster mij persoonlijk te ver: zo vraagt zij zich ten aanzien van wenselijkheid van co-detentie van ouders en kinderen af, of de overheid verzorgende ouders wel voor zo'n dilemma mag plaatsen in het kader van artikel 8 EVRM. Overigens sluit ook Wolleswinkel niet uit dat dit in bijzondere omstandigheden noodzakelijk kan zijn.

Ongeacht of men haar uitgangspunten deelt: het boek van Wolleswinkel biedt inzicht in de –cultureel verschillende– positie van moeders die in aanraking komen met het strafrecht, en het prikkelt tot nadenken. Een ieder die belang stelt in het onderwerp wordt lezing van harte aanbevolen.

Rectificatie

Abusievelijk is de bespreking van het boek van Schoemaker, C. en G. van Zessen (1997), *Psychische stoornissen bij gedetineerden*; een verkennend onderzoek in Penitentiair Complex Scheveningen, Trimbosreeks 97-13 (SANCTIES, 1998/3, p. 168) op naam komen te staan van Mr. J. Dhondt. De auteur is echter Dr. P.E.M. Leenaars, inrichtingspsycholoog bij het gevangeniswezen. De fout heeft doorgewerkt in het 'Van Redactiewege' van drs. J. Dhondt. Daarin wordt op p. 143, zesde regel van onder, naar deze boekbespreking verwezen. Thans luidt de passage: Zie ook Schoemaker en Van Zessen in dit nummer van SANCTIES. Dit moet zijn: Zie ook de boekbespreking van Leenaars in dit nummer van SANCTIES.

P.C. Vegter

*Prof. mr. P.C. Vegter is raadsbeer in het gerechtshof Arnhem, bijzonder hoogleraar penitentiair recht aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en redacteur van dit blad. Hij bespreekt hier het boek van Ronald Arjen Boin, *Contrasts in Leadership, An Institutional Study of Two Prison Systems*, Eburon Delft 1998 (253 pagina's, met Nederlandse samenvatting.*

Contrasten in leiderschap vormt het onderwerp van een in Leiden verdedigd bestuurskundig proefschrift. Doel van het onderzoek is op te helderen wat de betekenis is van het leiderschap in publieke instituties. Aan de variabele van leiderschap in publieke instituties is volgens de auteur tot op heden weinig aandacht geschonken. De theoretische context van het onderzoek wordt uiteengezet in de eerste vier hoofdstukken. De auteur onderscheidt geïntegreerde en gefragmenteerde instituties. Een geïntegreerde institutie kenmerkt zich door een betrekkelijk hoge mate van cohesie. Dat is het geval, omdat er binnen een dergelijk instituut op alle niveaus consensus over doelen en middelen bestaat. Er wordt vanuit een centrale missie gewerkt. In een dergelijke situatie bestaat overeenstemming over de vraag wat de beste manier is om het instituut te besturen. Een gefragmenteerd instituut kenmerkt

zich juist door een betrekkelijk lage graad aan cohesie. Er is in een gefragmenteerd instituut geen algemeen geaccepteerde missie. De betekenis van leiderschap voor de mate van cohesie is een centraal vraagpunt. De onderzoeker concludeert dat de wijze van leiding geven voor de ontwikkeling van een institutie tot een geïntegreerd of gefragmenteerd systeem van eminent belang is.

Het onderzoek wordt in de sleutel gezet van een vergelijking van het Nederlands gevangeniswezen met het Amerikaanse federale gevangeniswezen (hoofdstukken 5 t/m 7). Het Nederlands gevangeniswezen wordt gekarakteriseerd als een gefragmenteerd systeem. Daartoe wordt het gevangenisbeleid na de Tweede Wereldoorlog geanalyseerd. Een (voldoende concrete) centrale missie ontbreekt. Vanuit de directie gevangeniswezen bestaat geen centrale visie op de tenuitvoerlegging van gevangenisstraf, laat staan dat deze vol-

doende is geconcretiseerd ten behoeve van de werkers in het veld. De inrichtingsdirecteuren hebben een aanzienlijke autonomie en hebben deze niet zelden ook gebruikt om op inrichtingsniveau een eigen missie te formuleren. Een uitzondering hierop vormt slechts de periode dat Tulkens ("a man with a plan") hoofd van de directie gevangeniswezen was. De Nota Taak en Toekomst van het Nederlands gevangeniswezen (1982) kende namelijk wel een centrale missie. Deze nota is echter nimmer geïmplementeerd. De fragmentatie wordt mede veroorzaakt door het gebrek aan inprenting van gemeenschappelijke normen. Dit wordt onder meer geïllustreerd aan de hand van opleidings- en wervingsbeleid. Door de externe werving van leidinggevenden konden gemeenschappelijke normen onvoldoende worden geïnternaliseerd. Slechts bij wijze van uitzondering kwamen nieuwe leidinggevenden (zowel in de inrichting als op het departement) uit de eigen organisatie voort. De beschrijving van de verhouding tussen de directie gevangeniswezen/dienst justitiële inrichtingen en de inrichtingsdirecteuren is schokkend. Na een zekere emancipatie van de inrichtingsdirecteuren ten opzichte van de centrale leiding, ontwikkelde de relatie zich tot een recalcitrante houding van de inrichtingsdirecteuren ten opzichte van de leiding. Verschillende conflicten tussen inrichtingsdirecteuren en Den Haag dienen ter illustratie. De inrichtingsdirecteur heeft zich ontwikkeld tot een bureaucratische manager, die nauwelijks aanwezig is op de werkvloer van zijn eigen inrichting. Ik voeg nog toe dat het zeer opmerkelijk is en in de analyse van Boin past dat inrichtingsdirecteuren de kwaliteit van hun 'product' menen te moeten afmeten aan externe normen. Te wijzen valt op metingen van de kwaliteit van de detentie aan de hand van zogenaamde ISO-normen (in het bedrijfsleven ontwikkelde kwaliteitsnormen).

Het Amerikaanse federale gevangenisstelsel wordt gekarakteriseerd als een geïntegreerd systeem. Er bestaat wel een centrale missie. Er wordt op toegezien dat de centrale missie wordt gehandhaafd en vertaald naar het veld. De inrichtingsdirecteuren zien het als hun taak om de centrale missie te beschermen. Er is sprake van een breed aanvaarde consensus over "the way of doing things" in het federale gevangenisstelsel. Daarop kan een ieder worden aangesproken. Leidinggevenden op centraal en inrichtingsniveau komen doorgaans voort uit de eigen organisatie en kennen de werkvloer op hun duimpje. Het inrichtingspersoneel heeft het gevoel te behoren bij een grote familie. Dit model is volgens de auteur mede tot stand gekomen, door de krachtige leiding van enkele gedurende geruime tijd functionerende leidinggevenden op centraal niveau. Zij onderhielden een intensief contact met het veld onder meer door regelmatige bezoeken van de inrichtingen. De auteur

weerspreekt dat het Amerikaanse federale gevangeniswezen een paramilitair karakter zou hebben.

De hier gegeven zeer korte samenvatting van het boek van Boin doet tekort aan de heldere, boeiende en in het algemeen voldoende gedocumenteerde studie. De hieronder nog volgende kritiek doet niet af aan de waardering voor de studie. De analyse van de onderzoeker is niet alleen op literatuurstudie gebaseerd, maar tevens op interviews van in het gevangeniswezen werkzame personen. Niet gezegd kan daarom worden dat het om een louter academisch product gaat met te weinig oog voor de dagelijkse werkelijkheid. Opgemerkt moet worden dat controle op gebezigde bronnen (voorzover het gaat om de interviews) niet mogelijk is. Wie wat gezegd heeft, valt niet te achterhalen. Op een enkel punt is de beschrijving van de werkelijkheid toegesneden op een bepaald ideaal type. Ik doel hier met name op de beschrijving van de Nederlandse tolerantie ten opzichte van drugs in het gevangeniswezen (p. 90 t/m 93). De indruk wordt gewekt alsof er in de Nederlandse gevangenissen met instemming van de leiding hard en soft drugs worden en werden getolereerd. Dat is nimmer het geval geweest. Opmerkelijk is, dat de onderzoeker nauwelijks aandacht besteedt aan de betekenis van de beklag- en beroepsregeling in het Nederlandse gevangeniswezen. Interessant zou het zijn te weten of dit gezien moet worden als een factor die al dan niet leidt tot cohesie. Leidt de rechtspraak tot integratie of juist tot fragmentatie? Of is de rechtspraak als neutraal aan te merken? De betekenis van circulaire en huishoudelijk reglement in het kader van centrale sturing komt niet aan de orde. Opmerkelijk is ook dat aan het ingevolge artikel 553 van het Wetboek van Strafvordering met de tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen belaste openbaar ministerie geen woord wordt gewijd. Sinds het begin van de jaren negentig doet het openbaar ministerie pogingen om meer bij de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf betrokken te raken. In de toekomst zal voor het ingrijpen van het openbaar ministerie een expliciete wettelijke grondslag bestaan: de executie-indicator (artikel 1 onder c Penitentiaire Maatregel). Welke betekenis een en ander heeft voor de vraag of er sprake is van fragmentatie en integratie komt in het geheel niet aan de orde.

De studie biedt geen blauwdruk voor het Nederlandse gevangeniswezen om te komen tot meer integratie. Het is ook de vraag of fragmentatie niet meer past in de Nederlandse cultuur. In de Nederlandse samenleving zijn strakke hiërarchische structuren en de dwingende oriëntatie op een centrale missie onbekend. Een dergelijke benadering past niet erg bij onze volksaard en loopt de kans de lust om te lachen op te wekken. Boin wijst er mijns inziens terecht op dat betwijfeld moet worden dat de Amerikaanse benadering kan worden geïntroduceerd in Nederland (p. 208). Voorts merkt hij echter op

dat Nederlandse beleidsmakers er altijd op gewezen hebben dat differentiatie en decentralisatie de voedingsbodem vormden voor organisatorische flexibiliteit en penitentiaire vernieuwing. Ter ondersteuning van die stelling kan echter volgens hem niet gewezen worden op aansprekende resultaten. De vele experimenten hebben het Nederlandse gevangeniswezen de reputatie opgeleverd van een vernieuwend systeem. Dit ondanks de omstandigheid dat steeds weer aan het licht kwam dat gestelde doelen niet werden gehaald (p. 214/215). Deze uitlatingen lijken op gespannen voet te staan met zijn constatering dat cohesie zich niet rechtstreeks vertaalt in kwaliteit van detentie. In dat kader vermeldt hij dat het Nederlandse gevangeniswezen ongetwijfeld nog steeds behoort tot de beste ter wereld. De vraag rijst of dat niet mede te danken is aan een gefragmenteerd systeem dat ruimte biedt aan wilde op inrichtingsniveau bedachte experimenten en daarmee volop ruimte biedt voor moeilijk te meten humaniserende tendenzen. Of is een dergelijke gedachte te zelfgenoegzaam? Mijns inziens had Boin zijn opmerkingen over de relatie tussen cohesie en kwaliteit van detentie beter achterwege kunnen laten. In zekere zin is zijn studie namelijk eenzijdig. Het perspectief van de gedetineerden ontbreekt geheel. Of integratie dan wel fragmentatie leidt tot meer kwaliteit van detentie wordt niet opgehelderd. Voor de auteur ligt hier wellicht nog een taak voor de toekomst.

Circulaires

34 Regeling geprivilegieerde post verpleegden (regeling van 12 juni 1998, nr. 693811/98/DJI)

De minister van Justitie,

Gelet op artikel 36, derde lid, van de Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden:

Gezien het advies van de Centrale Raad voor Strafrechtstoepassing van 10 februari 1998, nr. 6798742/98;

Besluit:

Artikel 1. Begripsbepalingen

In deze regeling wordt verstaan onder:

- a. *wet*: Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden;
- b. *brief*: een brief of een ander poststuk;
- c. *envelop*: een envelop of een daarmee vergelijkbare verpakking.

Artikel 2. Algemeen

Het hoofd van de inrichting is uitsluitend bevoegd de enveloppen van brieven als bedoeld in artikel 36, eerste lid, van de wet, te openen ter controle op bijgesloten voorwerpen, op de wijze als hieronder bepaald.

Artikel 3. Brieven afkomstig van personen/instaties genoemd in artikel 36, eerste lid, van de wet

1. De afzender, genoemd in artikel 36, eerste lid, van de wet, doet zijn brief in een gesloten envelop en adresseert deze

aan de verpleegde. De afzender sluit de envelop af en voegt deze in een andere envelop en adresseert deze aan het hoofd van de inrichting met het verzoek de bijgesloten envelop aan de verpleegde uit te reiken. De afzender dient er zorg voor te dragen dat voor het hoofd van de inrichting kenbaar is in welke hoedanigheid de afzender de brief heeft geschreven.

2. Indien het hoofd de inrichting het met het oog op de aanwezigheid van bijgesloten voorwerpen noodzakelijk acht de binnenste envelop van de brief of het andere poststuk te openen, dan dient hij dit, voor zover mogelijk, in het bijzijn van de verpleegde te doen.

3. In het geval dat een envelop kennelijk afkomstig is van een van de personen of instanties genoemd in artikel 36, eerste lid, van de wet, maar niet een dubbele envelop is gebruikt, wordt, indien het hoofd van de inrichting het noodzakelijk oordeelt de envelop te openen, dezelfde procedure toegepast als vermeld in het tweede lid.

4. In het geval dat de envelop of ander poststuk niet herkenbaar is als zijnde afkomstig van een persoon of instantie, genoemd in artikel 36, eerste lid, van de wet, dan is het hoofd van de inrichting niet gebonden aan het eerste tot en met het derde lid.

Artikel 4. Brieven aan personen/instaties genoemd in artikel 36, eerste lid, van de wet

1. Ten aanzien van enveloppen afkomstig van een verpleegde, gericht aan een van de personen of instanties genoemd in artikel 36, eerste lid, van de wet, dient de verpleegde er zorg voor te dragen dat voor het hoofd van de inrichting herkenbaar is aan welke persoon in welke hoedanigheid

of aan welke instantie de envelop van de brief is gericht.

2. Indien het hoofd van de inrichting het met het oog op de aanwezigheid van bijgesloten voorwerpen noodzakelijk oordeelt de envelop te openen, dan dient hij dit, voor zover mogelijk, in het bijzijn van de verpleegde te doen.

Artikel 5. Overgangsbepaling

Niet langer van toepassing op verpleegden zijn: De regeling "contacten met de buitenwereld", Code: -1.873.2.07:125, Kenmerk: Gevangeniswezen Nr. 510/378 van 8 juni 1978; de regeling "wijziging van de bepalingen inzake de controle op de briefwisseling van en met gedetineerden - 1.873.2.-026.2", kenmerk D.G.J.D. Nr. 141/384 van 3 april 1984; de regeling "inzien van enveloppen en brieven van de raadsman, Code: -1.873.2.-26.2, kenmerk Dir. Gevangeniswezen Nr. 791/385 van 26 september 1985.

Artikel 6. Inwerkingtreding

Deze regeling treedt in werking op met ingang de tweede dag na de dagtekening van de Staatscourant waarin zij wordt geplaatst.

Artikel 7. Citeertitel

Deze regeling wordt aangehaald als: Regeling geprivilegieerde post verpleegden.

De regeling zal (met de toelichting) in de Staatscourant worden geplaatst.

Toelichting

Algemeen

Wettelijke basis

In het derde lid van artikel 36 van de Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden is bepaald dat de Minister nadere regels kan stellen omtrent de wijze van verzending van brieven aan en door de in het eerste lid van dat artikel genoemde personen en instanties.

In de memorie van toelichting wordt daarover opgemerkt dat de nadere regels betrekking kunnen hebben op de wijze waarop door verpleegden brieven, gericht aan personen met wie ze vrijelijk kunnen corresponderen, ter verzending worden aangeboden, en de voorschriften die deze personen met betrekking tot door hen aan de verpleegden te zenden brieven in acht moeten nemen. Gedacht wordt daarbij aan het gebruik van dienstenvelopen of anderszins herkenbare enveloppen.

Krachtens het eerste lid van artikel 36 Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden zijn het derde tot en met het vijfde lid van artikel 35 Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden niet van toepassing op 'geprivilegieerde' brieven aan of afkomstig van verpleegden. Dit impliceert dat het eerste en het tweede lid van artikel 35 wel van toepassing zijn. Met name in het tweede lid van artikel 35 zijn beperkingen gesteld aan het in het eerste lid van artikel 35 geformuleerde beginsel van vrij postverkeer van verpleegden. In het tweede lid van artikel 35 is geregeld dat het hoofd van de inrichting bevoegd is enveloppen of andere poststukken afkomstig van of bestemd voor verpleegden op de aanwezigheid van bijgesloten voorwerpen te onderzoeken en deze daartoe te openen. Vereist is daarbij dat het openen voor zover mogelijk in de aanwezigheid van de verpleegde gebeurt. Bij de term "voor zover mogelijk" kan aan situaties gedacht worden dat een verpleegde bijvoorbeeld in separatie verkeerdt en het gelet op zijn toestand zeer onwenselijk is de post in zijn bijzijn te controleren. Tevens kan gedacht worden aan de situatie dat geprivilegieerde post niet direct aan een verpleegde kan worden uitgereikt omdat hij buiten de inrichting verblijft wegens (proef)verlof. In dat geval zal niet altijd gewacht kunnen worden met het openen van de post op de aanwezigheid van de verpleegde.

Voor personen die op eigen verzoek in de kliniek verblijven bestaat die bevoegdheid niet maar dient een last bij de kantonrechter in Den Haag worden verkregen. In geval van vrijwillige opname dient het de voorkeur direct deze last bij de

kantonrechter aan te vragen om enveloppen of andere poststukken van degene die vrijwillig is opgenomen op de aanwezigheid van bijgesloten voorwerpen te onderzoeken.

De Centrale Raad voor Strafrechtstoepassing heeft als volgt geadviseerd over de onderhavige regeling.

De Centrale Raad meent dat de kern van het begrip geprivilegieerde post is, het ontbreken van de bevoegdheid tot toezicht op de inhoud. Deswege adviseert hij –om iedere schijn van toezicht op de inhoud van geprivilegieerde post te vermijden– in de toelichting als aanbeveling op te nemen deze post uitsluitend te openen in het bijzijn van de verpleegde.

Gelet op de eisen van de praktijk is niet het begrip 'uitsluitend' in de toelichting opgenomen, maar wel aangegeven dat het uitgangspunt is, dat geen sprake is van toezicht.

Uitgangspunten

Bij de vaststelling van bovenstaande ministeriële regeling zijn de uitgangspunten geweest:

- a. dat geen toezicht wordt uitgeoefend op de inhoud van geprivilegieerde post;
- b. dat vastgesteld moet kunnen worden wie de afzender is;
- c. dat de bevoegdheid van de inrichting de post te controleren niet gegrond behoeft te zijn op een vermoeden dat de envelop bijgesloten voorwerpen bevat: de inrichting heeft op grond van artikel 35 van de Beginselenwet verpleging ter beschikking gesteld de bevoegdheid post stelselmatig daarop te controleren.

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 1

Dit artikel spreekt voor zich.

Artikel 2

Van belang is dat het gaat om controle van enveloppen of daarmee vergelijkbare verpakkingen op de aanwezigheid van bijge-

sloten voorwerpen. Het gaat dus niet om controle van de inhoud van de brieven. Indien de voorgeschreven regeling niet in acht is genomen, kan het echter gebeuren dat door het hoofd van de inrichting toch kennis wordt genomen van de inhoud van een brief, omdat voor hem dan immers niet kenbaar kan zijn geweest dat het 'geprivilegieerde' post betrof.

Artikel 3

Met 'welke hoedanigheid' in 3.1. wordt bedoeld op bijvoorbeeld de hoedanigheid van rechtsbijstandverlener of de hoedanigheid van lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

In 3.2. is –naar aanleiding van de daartoe strekkende opmerking van de Centrale Raad voor Strafrechtstoepassing– niet opgenomen dat het hoofd van de inrichting bevoegd is de buitenste envelop van de brief te openen alvorens deze aan de verpleegde uit te reiken, aangezien deze bevoegdheid vanzelfsprekend voortvloeit uit de adressering van de buitenste envelop aan het hoofd van de inrichting. De term 'noodzakelijk' in 3.3. impliceert mede –zoals hierboven al bij de uitgangspunten is vermeld– dat bijvoorbeeld steekproefsgewijze controles door het hoofd van de inrichting mogelijk zijn.

Artikel 4

Voor de betekenis van het begrip 'kenbaar' in 4.1. wordt verwezen naar de toelichting bij artikel 3.1.

Voor de betekenis van het begrip 'noodzakelijk' in 4.2. wordt verwezen naar de toelichting bij artikel 3.3.

De artikelen 5 tot en met 7

Deze artikelen spreken voor zich.

Rechtspraak

35 Ontnemingsprocedure lopende strafzaak? (beroepscommissie 24 april 1998, SG-A98/79; Meijers, Bosch, Ridder-Padt, Westra, secr.)

Post alia.

Inhoud van het beklag en de beslissing van de beklagcommissie

Het beklag betreft een maatregel van afzondering in een isoleercel, voor de duur van veertien dagen, in afwachting van overplaatsing, wegens het niet langer voldoen aan de formele selectiecriteria voor een half open inrichting (h.o.i.), welke maatregel extern ten uitvoer is gelegd in het cellengebouw te Veenhuizen.

De beklagcommissie heeft het beklag gegrond verklaard, (...).

Standpunten van de directeur en klager

De plaatsvervangend directeur heeft in beroep volhard in het tegenover de beklagcommissie ingenomen standpunt. Voorts heeft hij aangegeven dat klager in gedragsmatig opzicht een geschikte kandidaat is voor de h.o.i. 'Bankenbosch'. De directie heeft zich bij haar beslissing om te adviseren tot overplaatsing van klager laten leiden door het beleid van de selectieadviescommissie (s.a.c.) dat, indien sprake is van een ontnemingsprocedure, de v.i.-datum (nog) niet vast staat en derhalve plaatsing in een h.o.i. niet mogelijk is.

Door en namens klager is daarop geantwoord als tegenover de beklagcommissie. De raadsman van klager heeft ter zitting een pleitnota overgelegd. Voorts is nog aangegeven dat klager reeds enkele weken in de half open inrichting (h.o.i.) 'Bankenbosch' te Veenhuizen verbleef, toen bekend werd dat hij voor de arrondissementsrechtbank moest verschijnen in verband met een ontnemingsvordering. Vervolgens is klager na in afzondering te zijn geplaatst, overgeplaatst naar een gesloten inrichting.

Desgevraagd is verklaard dat inzake de ontnemingsvordering in eerste aanleg uitspraak is gedaan, waartegen namens appellant hoger beroep is ingesteld. In hoger beroep is nog geen beslissing genomen.

Klager heeft voorts vernomen dat een medegedetineerde tegen wie eveneens een ontnemingsprocedure loopt, wel in de h.o.i. 'Bankenbosch' mag blijven.

Blijkens ambtelijke informatie d.d. 24 april 1998 van het parket van de procureur-generaal bij het gerechtshof te 's-Hertogenbosch is de uitspraak d.d. 4 maart 1998 van de arrondissementsrechtbank te Roermond inzake de ontnemingsvordering nog niet binnengekomen. Desgevraagd is medegedeeld dat het na de uitspraak van de arrondissementsrechtbank ongeveer drie maanden duurt voordat deze uitspraak en het beroep daartegen bij het parket binnenkomen. Voorts is aangegeven dat het gemiddeld een jaar duurt voordat een ontnemingsvordering in beroep wordt behandeld.

Beoordeling

De beroepscommissie overweegt dat, wat er zij van de door de s.a.c. in zaken als deze gehanteerde beleidslijn, de directeur als regel verantwoord handelt als hij zich aan die beleidslijn houdt.

Het onderhavige geval wordt naar het oordeel van de beroepscommissie evenwel gekenmerkt door bijzondere omstandigheden die tot een afwijking van de bedoelde beleidslijn nopen. De eerste bijzondere omstandigheid is dat klager zich reeds in een h.o.i. bevond op het moment waarop bij de directie van de inrichting bekend werd dat tegen hem een ontnemingsprocedure aanhangig was. De tweede bijzondere omstandigheid wordt gevormd door de volgende, onderlinge samenhang te lezen, feitelijke gegevens. Op 24 april 1998 waren de stukken betreffende klagers hoger beroep tegen de beslissing op de ontnemingsvordering in eerste aanleg nog niet bij (het parket van de procureur-generaal bij) het gerechtshof ontvangen. Na ontvangst van die stukken

bij het gerechtshof duurt het gemiddeld een jaar voordat een ontnemingsvordering in hoger beroep wordt behandeld. Voor klager valt de v.i.-datum op of omstreeks 5 november 1998. Hieruit volgt dat de v.i.-datum met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid eerder zal liggen dan de definitieve uitspraak in de ontnemingsprocedure.

De beroepscommissie is van oordeel dat, gelet op boven vermelde bijzondere omstandigheden, de jegens klager in gang gezette detentiefasering niet door het enkele feit van een aanhangige ontnemingsprocedure mocht worden gehinderd. Derhalve is de beslissing van de directeur om klager op bovengenoemde grondslag in afzondering in het cellengebouw te Veenhuizen te plaatsen, als onredelijk en onbillijk aan te merken. Het beroep van de directeur moet derhalve ongegrond worden verklaard.

Ten overvloede overweegt de beroepscommissie dat de hierboven bedoelde beleidslijn van de s.a.c. voor gevallen als dat van klager het onwenselijke, maar stellig onbedoelde, effect zou kunnen hebben dat de gedetineerde terwille van het ongehinderd verloop van de detentiefasering zou afzien van het aanwenden van een hem toekomend rechtsmiddel.

Beslissing

De beroepscommissie verklaart het beroep van de directeur ongegrond en Bekrachtigt de beschikking van de beklagcommissie, onder aanvulling van gronden.

36 Bezoek zonder toezicht in huis van bewaring (beroepscommissie 25 juni 1998, SG-A98/323; Bleichrodt, Van den Puttelaar, Junger-Tas, Hin-Koopmans, secr.)

De beroepscommissie enz., heeft kennis genomen van een op 9 april 1998 bij het secretariaat van de Raad ingekomen beroepsschrift van S. A., verder te noemen klager,

gericht tegen een beschikking d.d. 30 maart 1998 van de beklagcommissie uit de

commissie van toezicht bij de penitentiaire inrichtingen (p.i.) 'De IJssel' te Krimpen aan den IJssel, alsmede van de overige stukken, (...).

Ter zitting van de beroepscommissie van 7 mei 1998, gehouden in de p.i. 'Over-Amstel' te Amsterdam, zijn gehoord klager en zijn echtgenote, (...), bijgestaan door zijn raadsman mr. R.A.L.F. Frijs, alsmede de heer C. Heukels, plaatsvervangend unitdirecteur van de p.i. 'De IJssel' te Krimpen aan den IJssel.

Op grond van haar onderzoek overweegt en beslist de beroepscommissie als volgt:

Inhoud van het beklag en de beslissing van de beklagcommissie

Het beklag betreft de weigering om bezoek zonder toezicht toe te staan tijdens klagers verblijf in het huis van bewaring.

De beklagcommissie heeft het beklag ongegrond verklaard, (...).

Standpunten van klager en de directeur

Namens klager is in beroep volhard in het tegenover de beklagcommissie ingenomen standpunt. Klager verblijft al drie jaren in voorlopige hechtenis en er is nog geen uitzicht op de behandeling van zijn cassatieberoep. Aangevoerd is verder dat bij klager en zijn vrouw vanaf 1994 een kinderwens bestaat. Na vele miskramen en niet geslaagde kunstmatige pogingen tot bevruchting, is recent door medische specialisten vastgesteld dat klagers vrouw een zeer zeldzame chromosomenafwijking heeft, die als oorzaak wordt aangemerkt van de afgebroken zwangerschappen. De kans op een genetisch eigen kind is echter niet uitgesloten. Hoewel het echtpaar zich heeft opgegeven voor een i.v.f.-behandeling (in vitro fertilisatie) in combinatie met een eiceldonatie, is het volgens een tweetal overgelegde medische verklaringen van gynaecologen zeer gewenst dat zij in de tussenliggende periode in de gelegenheid zijn om op een natuurlijke wijze een kind te verwekken. In een van de verklaringen wordt gesproken van de laatste kans om

met een eigen eikel een zwangerschap tot stand te brengen mede gelet op de leeftijd van klagers echtgenote. De reeds door de inrichting ondersteunde toepassing van de k.i. (kunstmatige inseminatie) methode, die reeds meermalen is mislukt, kent het nadeel dat door bevrizing de kwaliteit en de hoeveelheid van de zaadcellen afneemt. Ook de wetenschap dat men de mogelijkheid om op natuurlijke wijze trachten zwanger te raken niet onbenut heeft gelaten, zal de partners in de toekomst helpen hun situatie te accepteren.

De directeur heeft daarop geantwoord als tegenover de beklagcommissie. Daarbij is aangegeven dat de circulaire 'bezoek-regeling-gedetineerden' d.d. 15 november 1990, kenmerk 35241 DJ 90 bezoek zonder toezicht niet regelt voor gedetineerden in een huis van bewaring. De mogelijkheid om op grond van bijzondere omstandigheden voor klager een uitzonderingspositie te creëren kan –na het inwinnen van advies bij het P.M.O. (psychisch-medisch overleg)– bij gebreke van een medische indicatie niet worden toegekend. Van inrichtingszijde wordt wel medewerking verleend aan de k.i.-behandeling.

Beoordeling

Hoewel een beklag gericht tegen een voor alle gedetineerden gelijk geldende algemene regeling in beginsel niet een beklaggrond betreft ter beoordeling waarvan de beklagprocedure ex artikel 51, eerste lid Beginselenwet gevangeniswezen kan worden aangewend, overweegt de beroepscommissie dat klager, die verblijft in een huis van bewaring de directeur gemotiveerd heeft verzocht een uitzondering te maken op de in de inrichting vigerende bezoekregeling door bezoek zonder toezicht te mogen ontvangen van zijn vrouw. Een tegen de afwijzing van een dergelijk verzoek ingesteld beklag valt onder de reikwijdte van voormelde wetsbepaling. Klager is derhalve terecht in zijn beklag ontvangen.

Artikel 61, tweede lid van het huishoudelijk reglement voor de huizen van bewaring bepaalt dat de bezoekers zich die-

nen te houden aan de aanwijzingen van de directeur of de ambtenaar onder wiens toezicht het bezoek plaatsvindt. Eerdergenoemde circulaire bepaalt onder "4. Regeling bezoek zonder toezicht" dat deze regeling van toepassing is op gedetineerden in gesloten gevangenissen voor langgestraften. Deze regelgeving impliceert dat van klagers zijde moet worden aangetoond dat bijzondere individuele omstandigheden een uitzondering op de normale bezoeksregeling noodzakelijk maken.

De beroepscommissie overweegt dat klagers echtgenote een zeldzame chromosomenafwijking heeft op grond waarvan klager en zijn vrouw in aanmerking komen voor een i.v.f.-behandeling in combinatie met een eiceldonatie. Omdat echter de mogelijkheid om een genetisch eigen kind te krijgen niet is uitgesloten dient het echtpaar, alvorens voornoemde methode zal worden aangewend, nog gedurende zes maanden te trachten op natuurlijke wijze een kind te verwekken. Vanwege de leeftijd van klagers echtgenote dient hiermee niet (langer) te worden gewacht. Klager verblijft reeds gedurende drie jaren in voorarrest en zal naar het zich laat aanzien nog geruime tijd in het huis van bewaring verblijven.

Deze omstandigheden, in onderling verband en samenhang gezien, acht de beroepscommissie dermate bijzonder dat de afwijzing van klagers verzoek om een uitzondering te maken op de bezoeksregeling in het huis van bewaring en hem bezoek zonder toezicht van zijn vrouw toe te staan, als onredelijk of onbillijk moet worden aangemerkt.

Beslissing

De beroepscommissie verklaart het beroep gegrond, vernietigt de beschikking van de beklagcommissie en verklaart het beklag alsnog gegrond. Zij bepaalt aldus dat het bezoek zonder toezicht van klager met zijn vrouw in goed overleg met de directeur één maal per maand zal plaatsvinden gedurende een periode van maxi-

maal zes maanden totdat i.v.f. zal worden toegepast.

37 Begrip 'duurzame relatie' in kader bezoek zonder toezicht (beroepscommissie 29 juni 1998, SG-A98/229; Meijeringh, Heijs, Rood-Pijpers, Plooi, secr.)

Post alia.

Beoordeling

De beroepscommissie overweegt dat klager door de BSD was voorgehouden dat het weinig zinvol was te vragen om bezoek zonder toezicht, omdat hij niet aan de criteria voldeed. Klager heeft desondanks een formulier gevraagd en gekregen, waarmee hij om bezoek zonder toezicht heeft verzocht. Zij verstaat klagers verzoek aldus, dat hij heeft gevraagd voor hem een uitzondering te maken op de in de p.i. 'Nieuw Vosseveld' te Vught geldende criteria om voor bezoek zonder toezicht in aanmerking te komen. Een tegen de afwijzing van dit verzoek gericht beklag is naar haar oordeel aan te merken als een beklag in de zin van artikel 51 van de Beginselenwet gevangeniswezen, zodat klager ten onrechte niet door de alleensprekende beklagrechtter in zijn beklag is ontvangen. De beroepscommissie zal dit alsnog doen en de klacht inhoudelijk beoordelen.

In de ministeriële bezoekregeling gedetineerden van 15 november 1990, nr. 35241 DJ 90, is onder meer de 'Regeling bezoek zonder toezicht' neergelegd. In deze Regeling zijn de reikwijdte, de frequentie, de voorwaarden en de accommodatie van het bezoekvertrek beschreven. Eén van de voorwaarden, neergelegd in artikel 4.3 onder b, luidt: "Het verzoek wordt slechts toegestaan indien de band tussen de gedetineerde en de desbetreffende relatie(s) naar het oordeel van de directeur zodanig duurzaam en hecht is dat het bezoek het beoogde strikt persoonlijke karakter behoeft". In artikel 4.5 van de genoemde Regeling is tenslotte

bepaald dat de directeur een reglement vaststelt met voorschriften over de uitvoering van de regeling bezoek zonder toezicht, welk reglement eerst kan worden vastgesteld nadat deze de instemming van de minister van Justitie heeft verkregen.

De directeur van de p.i. 'Nieuw Vosseveld' te Vught heeft het in artikel 4.5 van de 'Regeling bezoek zonder toezicht' bedoelde reglement, na verkregen instemming van de minister van Justitie, vastgesteld. In dit reglement is in artikel 4 bepaald dat naar het oordeel van de directeur sprake is van een duurzame relatie indien deze op het moment van insluiting reeds aantoonbaar bestond. Vervolgens wordt limitatief opgesomd wanneer een duurzame relatie aantoonbaar wordt geacht. De beroepscommissie is van oordeel dat de directeur bij de uitwerking van de hogere regeling op het punt van de invulling van het begrip duurzame relatie verder is gegaan dan de hogere regeling heeft beoogd. Deze invulling, die limitatief van aard is, is naar haar oordeel te stringent en past niet in de huidige maatschappelijke opvattingen. Zo laat de bedoelde invulling van het begrip duurzame relatie bijvoorbeeld geen ruimte voor situaties waarin niet wordt voldaan aan de limitatieve opsomming maar waarin in redelijkheid toch moet worden aangenomen dat sprake is van een duurzame relatie. De omstandigheid dat de Minister van Justitie heeft ingestemd met de uitwerking van de directeur doet niet af aan het standpunt van de beroepscommissie. Zij komt dan ook tot het oordeel dat artikel 4 van het door de directeur (ter uitvoering van artikel 4.5 van de Regeling bezoek zonder toezicht) vastgestelde reglement onverbindend is wegens strijd met een hogere regeling.

De beroepscommissie komt, klagers omstandigheden, zoals deze blijken uit de schriftelijke stukken en het verhandelde ter zitting, toetsende aan de hogere regeling, tot het oordeel dat de beslissing van de directeur om klagers verzoek om bezoek zonder toezicht af te wijzen onredelijk en onbillijk dient te worden geacht.

Klagers beroep zal derhalve gegrond worden verklaard.

Beslissing

De beroepscommissie verklaart het beroep gegrond, vernietigt de beschikking van de alleensprekende beklagrechtter, verklaart klager alsnog ontvankelijk in zijn beklag en verklaart dit beklag gegrond. Zij verstaat dat haar voorzitter in overleg met de directeur zal nagaan of enige compensatie, als bedoeld in artikel 57 lid 3 van de Beginselenwet gevangeniswezen mogelijk is.

(Er is één maal extra bezoek zonder toezicht toegekend (red.)).

38 Briefwisseling met Surinaamse justitiële autoriteiten (bklagcommissie Nieuw Vosseveld 25 augustus 1997; Cremers, Pannekoek, 's-Gravenmade)

Post alia.

Beoordeling

Blijkens artikel 91, tweede lid, van de Gevangenismaatregel kan ongecontroleerde briefwisseling plaatsvinden tussen een gedetineerde en justitiële autoriteiten. Gelet op de circulaire van de Staatssecretaris van Justitie van 8 juni 1978, nr. 510/378, dienen onder de term justitiële autoriteiten in voornoemd artikellid uitsluitend de Nederlandse justitiële autoriteiten te worden verstaan. Klager wenst ongecontroleerde briefwisseling met de Surinaamse justitiële autoriteiten. Nu, anders dan klager stelt, tussen Nederland en Suriname geen verdrag is gesloten op grond waarvan de Surinaamse justitiële autoriteiten als een uitzondering kunnen worden beschouwd, zoals bedoeld in de tweede volzin van artikel 91, tweede lid, van de Gevangenismaatregel, staat de briefwisseling van klager met de Surinaamse justitiële autoriteiten onder controle van de directeur.

Met betrekking tot de door klager gewenste ongecontroleerde briefwisseling

tussen hem en zijn Surinaamse advocaat overweegt de beklagcommissie dat blijkens de circulaire van de staatssecretaris van Justitie van 21 september 1981, nr. 924/381, slechts briefwisseling tussen gedetineerden en Nederlandse advocaten niet aan enige controle is onderworpen. Wel is voor briefwisseling uit één van de EEG-lidstaten een aparte regeling vastgesteld. In tegenstelling tot hetgeen klager stelt, bestaat een dergelijke regeling niet voor briefwisseling met Surinaamse advocaten. Derhalve heeft klager geen recht op ongecontroleerde briefwisseling met zijn Surinaamse advocaat.

Gezien het vorenoverwogene en mede gelet op de omstandigheid dat de Nederlandse raadsman van klager ter zitting aan klager heeft voorgesteld bedoelde correspondentie via hem te laten verlopen, is de beklagcommissie van oordeel dat de beslissing door of vanwege de directeur om ongecontroleerde briefwisseling tussen klager en zijn Surinaamse advocaat en tussen klager en de Surinaamse justitiële autoriteiten te weigeren niet onredelijk of onbillijk is. Mitsdien zal de klacht ongegrond worden verklaard.

Beslissing

De beklagcommissie verklaart de klacht ongegrond.

(De beroepscommissie uit de Centrale Raad voor Strafrechtstoepassing heeft bij beslissing van 24 november 1997 de beschikking van de beklagcommissie bekrachtigd (red.)).

39 Lopende strafzaak? (commissie plaatsing/overplaatsing 24 november 1997, SG-B97/133; Meijeringh, Balkema, Fleers, Westra, secr.)

Post alia.

Inhoudelijke beoordeling

4.1. Gelet op zijn leeftijd en werkelijke straftijd behoort appellant tot de categorie langgestrafte volwassenen voor opnemings

van wie ondermeer zijn bestemd de gevangenissen 'Norgervhaven' en 'Esserheem' te Veenhuizen, de gevangenissen II te Sittard en te Leeuwarden, de gevangenis 'Zuyder Bos' te Heerhugowaard, de gevangenissen 'De IJssel' te Krimpen aan de IJssel en de gevangenis te Zoetermeer, alle met een regime van algehele gemeenschap.

Voorts zijn daarvoor bestemd de gevangenissen 'Westlinge' te Heerhugowaard en 'Bankenbosch' te Veenhuizen, met een half open regime en een daardoor relatief kwetsbaar karakter.

4.2. De beroepscommissie stelt vast dat appellant heeft aangegeven dat hij ten onrechte is geselecteerd voor de gevangenis 'Zuyder Bos' te Heerhugowaard.

Hij zou geplaatst willen worden in een half open inrichting (h.o.i.). Daartoe heeft hij aangevoerd dat tegen hem een ontnemingsvordering is toegewezen, waartegen hij appèl heeft ingesteld. Vanwege zijn veroordeling tot betaling van het wederrechtelijk verkregen voordeel ten bedrage van f. 100.000,- subsidiair twaalf maanden vervangende hechtenis, is appellant niet geselecteerd voor een h.o.i.. Echter, twee gedetineerden genaamd V. en V.d.S., tegen wie eveneens een ontnemingsvordering is toegewezen, verblijven thans wel in een h.o.i.. V. heeft ook appèl ingesteld tegen de hem opgelegde ontnemingsvordering. Door appellants verzoek om te worden geselecteerd voor een h.o.i. af te wijzen, is gehandeld in strijd met het gelijkheidsbeginsel.

Ten slotte is aangevoerd dat het openbaar ministerie geen bezwaar heeft gemaakt tegen plaatsing van appellant in een h.o.i., terwijl voorts op grond van jurisprudentie van de Hoge Raad een ontnemingsvordering geen strafrechtelijk karakter mag hebben en dat slechts tot executie van de vervangende hechtenis mag worden overgegaan indien vast staat dat niet betaald kan worden of niet betaald wordt.

De beroepscommissie stelt voorts vast dat de s.a.c. heeft aangevoerd dat appellant gedragsmatig als een geschikte kandidaat voor een h.o.i. kan worden aange-

merkt, zij het dat hij medisch nader bezien zou moeten worden.

Echter, appellant is geselecteerd voor een gesloten inrichting omdat er naast de aan appellant opgelegde gevangenisstraf nog sprake is van een ontnemingsvordering ten bedrage van f. 100.000,- subsidiair twaalf maanden vervangende hechtenis. Op grond van de lengte van de gevangenisstraf en van de vervangende hechtenis komt appellant thans nog niet in aanmerking voor plaatsing in de h.o.i. 'Bankenbosch' te Veenhuizen. Hij moet om voor deze inrichting in aanmerking te komen nog tot maart 1998 wachten.

Bij de s.a.c. zijn gedetineerden bekend die niet alleen zijn veroordeeld tot een bepaalde gevangenisstraf, maar tegen wie ook een ontnemingsvordering ten bedrage van een miljoen of meer is toegewezen. Indien deze gedetineerden zouden worden geselecteerd voor een h.o.i. en zij vervolgens het geldbedrag niet kunnen betalen, betekent dit dat alsnog een vervangende hechtenis van enige jaren ten uitvoer moet worden gelegd. Vorenstaande doorkruist het beleid inzake de detentiefasering.

Wil appellant eerder geselecteerd worden voor een h.o.i. dan dient hij een schriftelijke verklaring van het openbaar ministerie over te leggen waaruit blijkt dat er een betalingsregeling is getroffen. Indien sprake is van een gedeeltelijke tenuitvoerlegging van de vervangende hechtenis, dient te worden bekeken in hoeverre door de omvang van dat gedeelte de bovengrens voor de h.o.i. is bereikt.

Aan de raadsman van appellant is deze mogelijkheid schriftelijk medegedeeld. De s.a.c. heeft echter een dergelijke verklaring niet ontvangen.

Ten slotte heeft appellant een beroep gedaan op het gelijkheidsbeginsel en daarbij verwezen naar de zaken van een tweetal gedetineerden. Bij de s.a.c. is enkel gedetineerde V.d.S. bekend. Niet bekend is dat tegen hem een ontnemingsvordering is toegewezen. Indien dit wel het geval zou zijn geweest, dan zou op een soortgelijke manier zijn gehandeld.

4.3. De beroepscommissie overweegt dat voor opname in een h.o.i. in het kader van detentiefasering gedetineerden in aanmerking komen die voldoen aan de voorwaarden welke zijn genoemd in de ministeriële circulaire d.d. 28 juli 1993, kenmerk 377359/93/DJ, over detentiefasering.

Voor opname in een h.o.i. komen gedetineerden in aanmerking die –voor zover te dezen relevant– onherroepelijk zijn veroordeeld tot een gevangenisstraf en van wie vaststaat dat zij na de tenuitvoerlegging van die straf in vrijheid zullen worden gesteld. In dit verband is van belang dat steeds zorgvuldig wordt nagezien of er sprake is van nog lopende strafzaken.

Krachtens de ministeriële circulaire d.d. 12 augustus 1994, kenmerk 451672/94/DJ over AVG-verlof, detentiefasering bij bijzondere vervangende hechtenis en gijzeling krachtens de Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften (WAHV) dient het bovengenoemde criterium uit de ministeriële circulaire van 28 juli 1993 als volgt gelezen te worden. Voor bedoelde detentiefasering komen in aanmerking gedetineerden die onherroepelijk zijn veroordeeld tot een gevangenisstraf, dan wel bijzondere vervangende hechtenis ondergaan en van wie vaststaat dat zij na de tenuitvoerlegging van die straf of vervangende hechtenis en eventueel aansluitend ten uitvoer te leggen bijzondere of gewone vervangende hechtenis of gijzeling ex artikel 28, lid 1, sub b van de WAHV, in vrijheid zullen worden gesteld.

4.4. Nu appellant na het ondergaan van zijn gevangenisstraf mogelijk nog een subsidiaire hechtenisstraf van twaalf maanden dient uit te zitten –appellant heeft immers geen betalingsregeling met het openbaar ministerie kunnen overleggen– moet geconcludeerd worden dat (nog) niet is voldaan aan de voorwaarden om reeds thans in het kader van de detentiefasering in een h.o.i. te worden geplaatst.

4.5. De beslissing om appellant te selecteren voor de gevangenis 'Zuyder Bos' te Heerhugowaard kan, nu hij voldoet aan de voor die inrichting geldende criteria,

niet als onredelijk of onbillijk worden aangemerkt.

Op grond van het bovenstaande komt de beroepscommissie tot de volgende

Beslissing

Zij verklaart het beroep ongegrond.

40 Geen resocialisatie voor illegalen? (commissie plaatsing/overplaatsing 24 maart 1998, SG-B97/270, Meijeringh, Balkema, Fleers, Westra, secr.)

Post alia.

Inhoudelijke beoordeling

4.1. Gelet op zijn leeftijd en werkelijke straf tijd behoort appellant tot de categorie langgestrafte jeugdigen, voor opneming van wie zijn bestemd de jeugdgevangenis III van de p.i. 'Nieuw Vosseveld' te Vught, met een regime van algehele gemeenschap, alsmede de jeugdgevangenis II, met een regime van beperkte gemeenschap.

In de gevangenis te Zutphen zijn achteventertig plaatsen bestemd voor gedetineerden –zowel langgestrafte jeugdigen als langgestrafte volwassenen– die geschikt worden geacht voor deelname aan de specifieke vakopleidingen zoals die daar aangeboden worden en die daartoe voldoende gemotiveerd zijn.

4.2. De beroepscommissie stelt vast dat appellant zich niet kan verenigen met zijn selectie voor de jeugdgevangenis II van de p.i. 'Nieuw Vosseveld' te Vught. Hij zou geplaatst willen worden in de gevangenis te Zutphen omdat hij aldaar een opleiding tot automonteur kan volgen.

De s.a.c. heeft aangevoerd dat appellant onduidelijk is geweest in het geven van zijn werkelijke naam. Zij is van mening dat een persoon wiens identiteit niet voor honderd procent vast staat, niet geplaatst kan worden op een kostbare plaats binnen het gevangeniswezen, zoals de vakopleiding van de gevangenis te Zutphen. Voorts verblijft appellant illegaal in Nederland.

Plaatsing binnen de setting van de vakopleiding van de gevangenis te Zutphen impliceert resocialisatie, hetgeen bij illegaal in Nederland verblijvende personen – die tevens uitgezet zullen worden – niet mogelijk kan zijn. Vorenstaande is de reden om appellants verzoek niet door te zenden naar de s.a.c. langgestraften om appellants plaatsing in de gevangenis te Zutphen te beoordelen.

De s.a.c. jeugdigen heeft appellant geselecteerd voor unit II, B II, van de jeugd-gevangenis II van de p.i. 'Nieuw Vosseveld' te Vught. Genoemde afdeling heeft een lichte vorm van beperkte gemeenschap. Appellant is aldaar geplaatst omdat hij vier rapporten heeft opgelopen, terwijl hij voorts gedurende een korte periode werk heeft geweigerd. Bovendien heeft het personeel het vermoeden gehad dat appellant softdrugs gebruikte.

Appellant kan bij goed functioneren vrij gemakkelijk doorstromen naar een regime van algehele gemeenschap binnen de inrichting. Ook kan hij, indien hij dit wenst, opleidingen volgen binnen de jeugd-gevangenis II van de p.i. 'Nieuw Vosseveld'.

4.3. De beroepscommissie overweegt dat appellant geplaatst wil worden in de gevangenis te Zutphen.

Zij is van oordeel dat, gelet op hetgeen de s.a.c. hieromtrent in haar toelichting d.d. 20 januari 1998 naar voren heeft gebracht, de beslissing om appellant te selecteren voor de jeugd-gevangenis II van de p.i. 'Nieuw Vosseveld' te Vught (en derhalve niet voor de gevangenis te Zutphen), niet als onredelijk of onbillijk kan worden aangemerkt.

Op grond van het bovenstaande komt de beroepscommissie tot de volgende

Beslissing

Zij verklaart het beroep ongegrond.

NOOT

De B-commissie van de Centrale Raad trekt zich weinig aan van de Hoge Raad. Die indruk wekt zij in haar uitspraak van 24 maart 1998 (B97/270), waarin een ille-

gaal in Nederland verblijvende gedetineerde het recht op resocialisatie wordt onteigend. Deze man wilde graag naar de gevangenis te Zutphen worden overgeplaatst om daar een vak te leren. De desbetreffende selectie adviescommissie had echter negatief geadviseerd, zeggende: "Zij is van mening dat een persoon wiens identiteit niet voor honderd procent vast staat, niet geplaatst kan worden op een kostbare plaats binnen het gevangeniswezen, zoals de vakopleiding van de gevangenis te Zutphen. Voorts verblijft appellant illegaal in Nederland. Plaatsing binnen de setting van de vakopleiding van de gevangenis te Zutphen impliceert resocialisatie, hetgeen bij illegaal in Nederland verblijvende personen – die tevens uitgezet zullen worden – niet mogelijk is." De beroepscommissie vond deze redenering niet 'onredelijk of onbillijk'. De Hoge Raad denkt daar, conform de uitvoerige conclusie van Advocaat-Generaal Leijten en met instemming van annotator Van Veen, anders over. In 1987 zei de cassatierechter: "Noch de tekst, noch de geschiedenis van de totstandkoming van Beginselenwet Gevangeniswezen, nopen tot (een) uitleg van artikel 26, welke de met deze bepaling beoogde resocialisatie van gedetineerden beperkt tot diegenen die na hun ontslag of voorwaardelijke invrijheidstelling in de Nederlandse maatschappij terugkeren. Een uitleg in deze zin is ook niet aanvaardbaar in haar gevolgen, te weten dat een deel van de in Nederland gedetineerden zonder meer –derhalve zonder dat bijzondere redenen daartoe noodzakere zou worden uitgesloten van de voorzieningen die krachtens de Beginselenwet overgang na hun detentie naar de vrije maatschappij" (HR 16 januari 1987, NJ 1987/405). Kortom: wat ook de argumenten kunnen zijn om iemand niet in 'Zutphen' te plaatsen, dit is zowat het enige dat niet door de beugel kan. Moge de B-commissie dit snel redresseren!

G. de Jonge

41 Formaliteiten verlenging termijn passant (beroepscommissie terbeschikkingstelling 23 april 1998, ST-C98/21; Schipper, Halbertsma, Jongsma, Bevaart, secr.)

Post alia.

Beoordeling

5.1. Voor de beoordeling van het beroep zijn van belang de bepalingen van de Wet van 25 juni 1997 tot vaststelling van een Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden en overige verpleegden strafrechtstoepassing en daarmede verband houdende wijzigingen van het Wetboek van Strafrecht en de Beginselenwet gevangeniswezen (Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden) (Stb. 1997, 280). Van deze wet is artikel 12 op 11 juli 1997 en zijn de overige bepalingen op 1 oktober 1997 in werking getreden (KB 5 juli 1997, Stb. 1997, 295).

5.2. Bij de beoordeling van het beroep moet het volgende worden vooropgesteld. Zoals de beroepscommissie in haar eerdere uitspraak d.d. 9 februari 1998, nummer C97/28, heeft overwogen, moet worden aangenomen dat het de bedoeling van de wetgever is geweest dat in beginsel capaciteitstekort in de tbs-inrichtingen voor de minister aanleiding kan vormen om de in artikel 12, eerste lid, BTB genoemde termijn van zes maanden, waarbinnen een tbs-gestelde in een tbs-inrichting moet worden geplaatst, zo vaak als dit nodig is met drie maanden te verlengen. Een beslissing van de minister tot verlenging van deze passantentermijn wegens capaciteitstekort leidt derhalve niet zonder meer tot gegrondverklaring van het beroep.

5.3. Wel kan het beroep van een tbs-passant leiden tot gegrondverklaring als – voor zover hier van belang – zijn psychische situatie zodanig is dat hij als ongeschikt voor verblijf in een huis van bewaring moet worden aangemerkt en bij voorrang dient te worden geplaatst in een tbs-inrichting. In dit verband dient de beroepscommissie bij de behandeling van

het onderhavige beroep tenminste te beschikken over door of vanwege de minister te verstrekken pro justitia rapportage met betrekking tot de psychische conditie van de desbetreffende tbs-gestelde én een verklaring afkomstig van een medicus betreffende de vraag of de tbs-gestelde gelet op zijn psychische toestand al dan niet geschikt is om langer als passant in een huis van bewaring te verblijven.

5.4. De minister heeft de beroepscommissie wel de gevraagde pro justitia rapportage toegezonden, maar geen verklaring van een arts inhoudende dat er gelet op de psychische conditie van appellant al dan geen bezwaar bestaat tegen een verder verblijf in een huis van bewaring.

5.5. De beroepscommissie acht zich hierdoor onvoldoende ingelicht om thans appellants beroep te kunnen beoordelen. Zij houdt haar beslissing aan in afwachting van ontvangst van de gevraagde medische verklaring.

Op grond van het bovenstaande komt de beroepscommissie tot de volgende

Tussenbeslissing

De beroepscommissie: Stelt de minister van Justitie in de gelegenheid om alsnog de onder 5.3. en 5.4. bedoelde medische verklaring over te leggen binnen een termijn van tien dagen.

Houdt de verdere uitspraak aan.

42 Ontvankelijkheid beroep tegen verlenging passantentermijn (beroepscommissie terbeschikkingstelling 7 mei 1998, ST-C98/16; Schipper, Van Eck, Van der Vaart, Swart-Babbé, secr.)

Post alia.

Beoordeling

4.1. Voor de beoordeling van het beroep zijn van belang de bepalingen van de Wet van 25 juni 1997 tot vaststelling van een Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden en overige verpleegden strafrechtstoepassing en daarmede verband

houdende wijzigingen van het Wetboek van Strafrecht en de Beginselenwet gevangeniswezen (Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden) (Stb. 1997, 280). Van deze Wet is artikel 12 op 1 oktober 1997 in werking gestreden (KB 5 juli 1997, Stb. 1997, 295).

4.2. Artikel 12 BVT luidt als volgt: "1. De plaatsing van een ter beschikking gestelde (in een tbs-inrichting, BC) geschiedt voordat de termijn van terbeschikkingstelling zes maanden heeft gelopen.

2. Indien Onze Minister, rekening houdende met de in artikel 11, tweede lid, genoemde eisen, van oordeel is dat de plaatsing niet binnen de in het eerste lid gestelde termijn mogelijk is, kan hij deze termijn telkens met drie maanden verlengen.

3. Met een beslissing tot verlenging als bedoeld in het tweede lid wordt gelijk gesteld de weigering om binnen de in het eerste lid genoemde termijn te beslissen."

4.3. Ingevolge artikel 69 in verbinding met artikel 58, vijfde lid, BVT kan de ter beschikking gestelde beroep instellen tegen de verlenging van de termijnen bedoeld in artikel 12, tweede lid, BVT door uiterlijk op de zevende dag na die waarop hij kennis heeft gekregen van de desbetreffende beslissing een beroepsschrift in te dienen bij de secretaris van de beroepscommissie.

4.4. De beroepscommissie is van oordeel dat tegen een fictieve beslissing tot verlenging van de passanten termijn als bedoeld in artikel 12, derde lid, BVT beroep kan worden ingesteld binnen een redelijke termijn na de dag waarop de beslissing geacht moet worden te zijn genomen. Indien echter de betrokkene alsnog naderhand door de minister schriftelijk in kennis wordt gesteld van de desbetreffende inmiddels genomen beslissing, dan vangt de beroepstermijn als hiervoor onder 4.3. bedoeld aan op de dag na die waarop de betrokkene kennis heeft gekregen van de schriftelijke mededeling.

4.5. De bestreden beslissing is bij brief van 29 januari 1998 aan appellant meegedeeld, terwijl het beroep is ingesteld op 17 februari 1998. De beroepscommissie conclu-

deert hieruit dat appellant de beroepstermijn heeft overschreden.

4.6. Op grond van het bovenstaande komt de beroepscommissie tot de volgende beslissing.

Beslissing

De beroepscommissie verklaart appellant niet-ontvankelijk in het door hem ingestelde beroep.

**43 Verlenging passanten termijn.
Geen schending artikel 5 EVRM
(beroepscommissie terbeschikkingstel-
ling 19 mei 1998, SG-C98/22; Schipper,
Halbertsma, Jongsma, Bevaart, secr.)**

Post alia.

Beoordeling

(...)

5.2. Bij de beoordeling van het beroep moet het volgende worden vooropgesteld. Uit het hiervoor overwogene volgt dat moet worden aangenomen dat het de bedoeling van de wetgever is geweest dat in beginsel capaciteitstekort in de tbs-inrichtingen voor de minister aanleiding kan vormen om de in artikel 12, eerste lid, BTV genoemde termijn van zes maanden, waarbinnen een tbs-gestelde in een tbs-inrichting moet worden geplaatst, zo vaak als dit nodig is met drie maanden te verlengen. Dit brengt mee dat een tegen een beslissing van de minister tot verlenging van deze termijn ingesteld beroep op de enkele grond dat deze het gevolg is van capaciteitstekort niet reeds daarom gegrond is.

5.3. Wel laat het zich denken dat een tbs-gestelde bij het maken van een keuze door de minister tussen enerzijds plaatsing in een tbs-inrichting en anderzijds verlenging van de passanten termijn ten onrechte wordt achtergesteld bij andere tbs-gestelden. Ook is voorstelbaar dat de totale duur van het verblijf van een tbs-gestelde als passant in een huis van bewa-

ring zodanig lang wordt dat een beslissing tot verlenging van de passantentermijn bij afweging van alle in aanmerking komende belangen, onredelijk of onbillijk moet worden geacht. Ten slotte kan de psychische situatie van een tbs-gestelde zodanig zijn dat hij als ongeschikt voor verblijf in een huis van bewaring moet worden aangemerkt en bij voorrang dient te worden geplaatst in een tbs-inrichting. Beroepen van tbs-gestelden ingesteld tegen beslissingen van de minister tot verlenging van de passantentermijn in gevallen als hiervoor bedoeld kunnen ook indien er sprake is van een capaciteitstekort in de tbs-inrichtingen leiden tot gegrondverklaring van deze beroepen.

5.4. Gelet op het hiervoor overwogene dient de beroepscommissie bij de behandeling van door tbs-gestelden ingestelde beroepen tegen beslissingen van de minister tot verlenging van de passantentermijn tenminste te beschikken over door of vanwege de minister te verstrekken informatie met betrekking tot:

- de beschikbare capaciteit dan wel het capaciteitstekort in tbs-inrichtingen ten tijde van het nemen van de beslissing tot verlenging van de passantentermijn alsmede een prognose daaromtrent over de drie maanden volgend op het moment waarop de beslissing is genomen;
- opgave van de gemiddelde duur van het verblijf van tbs-gestelden als passant in een huis van bewaring ten tijde van het nemen van de beslissing tot verlenging van de passantentermijn;
- de pro justitia rapportage met betrekking tot de psychische conditie van de desbetreffende tbs-gestelde én een verklaring afkomstig van een medicus betreffende de vraag of de tbs-gestelde gelet op zijn psychische toestand al dan niet geschikt is om langer als passant in een huis van bewaring te verblijven.

5.5. De minister is gehouden voor de afloop van de in artikel 12 BVT bedoelde passantentermijn over de verlenging daarvan een beslissing te nemen en daarbij de procedurele voorschriften zoals neergelegd in de artikelen 53, tweede lid onder a,

BVT –de hoorplicht– en 54, tweede lid, BVT –de informatieplicht– na te komen. Deze voorschriften zijn van wezenlijk belang voor de rechtspositie van de tbs-gestelde en de minister is dan ook gehouden deze voorschriften bij de besluitvorming betreffende de verlenging van de passantentermijn in acht te nemen.

5.6. Aan de orde is uitsluitend appellants beroep, voor zover gericht tegen de laatste verlenging van de passantentermijn. Uit het onderzoek in de onderhavige zaak is gebleken dat appellant voor het verstrijken van de passantentermijn op 1 februari 1998 niet ingevolge artikel 53, tweede lid onder a, BVT is gehoord en dat hem evenmin voordien ingevolge artikel 54, tweede lid, BVT mededeling is gedaan omtrent de beslissing tot verlenging van de passantentermijn.

De beroepscommissie is van oordeel dat zulks meebrengt –het hiervoor overwogene in aanmerking genomen– dat het beroep gegrond is en dat de ingevolge artikel 12, derde lid, BVT als zodanig aan te merken beslissing van de minister tot verlenging van de passantentermijn op formele gronden dient te worden vernietigd.

Het beroep op artikel 5 van het EVRM faalt. Immers, de insluiting van een ter beschikking gestelde als passant in een huis van bewaring berust op de rechterlijke uitspraak waarbij de tbs-maatregel is opgelegd, terwijl artikel 9, lid 1 onder b, van de Beginselenwet gevangeniswezen bepaalt dat de huizen van bewaring zijn bestemd tot opneming van personen "die krachtens rechterlijke uitspraak (...) van hun vrijheid zijn beroofd, voor zover (...) of voor zolang opname in de voor hen bestemde plaats niet mogelijk is."

5.7. Nu de minister bij schriftelijke mededeling d.d. 3 maart 1998 appellant alsnog van de verlenging van de passantentermijn in kennis heeft gesteld nadat deze daaromtrent alsnog was gehoord, zal de beroepscommissie de minister niet opdragen een nieuwe beslissing te nemen maar beoordelen of er ook materiële gronden zijn om de beslissing te vernietigen.

5.8. Uit onderzoek in de onderhavige zaak is voldoende komen vast te staan dat appellant als gevolg van het capaciteitentekort nog niet is geplaatst in een tbs-inrichting. Ook is voldoende aannemelijk geworden dat de minister bij haar beslissing te dezen niet is afgeweken van haar beleid om de volgorde van plaatsing van tbs-gestelden in een tbs-inrichting te laten bepalen door de volgorde van de data waarop de terbeschikkingstellingen van appellant en de overige tbs-gestelden zijn ingegaan.

De beroepscommissie beschikt thans niet over alle hiervoor onder 5.4. genoemde gegevens. Omdat haar op dit moment niet een verklaring van een arts als hiervoor onder 5.4. bedoeld ter beschikking staat kan zij niet beoordelen of de psychische conditie van appellant zodanig is dat hij ongeschikt moet worden geacht om detentie in een huis van bewaring te ondergaan en dus bij voorrang in een tbs-inrichting moet worden geplaatst.

Op grond van het bovenstaande komt de beroepscommissie tot de volgende

Tussenbeslissing

De beroepscommissie: Stelt de minister van Justitie in de gelegenheid om alsnog de onder 5.4. en 5.8 genoemde medische verklaring over te leggen binnen een termijn van tien dagen.

Houdt de verdere uitspraak aan.

44 **Uitstel VI. Geen overschrijding redelijke termijn (Hof Arnhem, 8 mei 1998, VI 4-96; Balkema, Boerwinkel, Lauwaars)**

Het gerechtshof te Arnhem, bijzondere kamer als bedoeld in artikel 73 van de Wet op de rechterlijke organisatie.

Het hof heeft te beslissen op de vordering van de officier van justitie in het arrondissement Arnhem van 23 juli 1996.

De vordering strekt ertoe dat de vervroegde invrijheidstelling van (...) thans verblijvende in het huis van bewaring te Arnhem, verder te noemen de veroordeelde, achterwege zal blijven.

(...)

Het hof heeft ter openbare terechtzitting van 24 april 1998 gehoord de veroordeelde bijgestaan door zijn advocaat mr. J. Weeshuizen, advocaat te 's-Hertogenbosch, alsmede de procureur-generaal bij dit hof, die heeft geconcludeerd de vordering deels toe te wijzen in die zin dat de vervroegde invrijheidstelling met vervroegde invrijheidstelling met één jaar en zes maanden zal worden uitgesteld.

Overwegingen

1. Het hof stelt vast dat de vordering ertoe strekt de vervroegde invrijheidstelling met betrekking tot de gevangenisstraf van 10 jaren met aftrek conform artikel 27 van het Wetboek van Strafrecht, opgelegd bij vonnis van de arrondissementsrechtbank te Arnhem van 13 maart 1990, achterwege te laten, op grond dat veroordeelde na aanvang van de tenuitvoerlegging van deze straf zich zeer ernstig heeft misdragen.

De officier van justitie te Arnhem stoelt deze vordering op het verwijt dat blijkens het proces-verbaal van de politie Gelderland Zuid, district stad Nijmegen, van 17 juni 1996, veroordeelde zich schuldig heeft gemaakt aan:

- deelneming aan een organisatie die tot oogmerk heeft het plegen van misdrijven.
- afpersing, gepleegd door twee of meer verenigde personen.
- afpersing, gepleegd door twee of meer verenigde personen.
- het medeplegen van overtreding van het voorschrift, vastgesteld bij artikel 1, onder a van de Wet op de kansspelen, meermalen gepleegd.
- het door verdachte opzettelijk uitlokken van: opzettelijk handelen in strijd met een in artikel 3, eerste lid, onder B, van de Opiumwet gegeven verbod.

Ter zake van deze feiten is inmiddels een strafvervolgung ingesteld. Veroordeelde is bij vonnis van de arrondissementsrechtbank te Arnhem van 14 november 1996 veroordeeld en bij arrest van het gerechtshof te Arnhem van 17 juli 1997 ver-

oordeeld tot een gevangenisstraf van vier jaar.

2. De vordering is tijdig ingediend.

3. Ter zitting van het hof is door de advocaat van de veroordeelde bepleit dat de redelijke termijn als bedoeld in artikel 6 EVRM geschonden is. Hij heeft op die grond primair verzocht het openbaar ministerie niet ontvankelijk te verklaren in zijn vordering. Daarnaast heeft hij aangevoerd dat de arrondissementsrechtbank heeft aangegeven dat zij bij de bepaling van de strafmaat rekening gehouden heeft met het feit dat de strafbare feiten begaan zijn tijdens de detentie van de vorige zaak en dat het hof dit naar alle waarschijnlijkheid ook heeft gedaan. Als nu ook de vervroegde invrijheidstelling achterwege wordt gelaten dreigt de veroordeelde dubbel te worden bestraft en dat is ontoelaatbaar. Daarbij voert hij aan dat tevens in aanmerking zou moeten worden genomen dat indien de gevangenisstraffen bij elkaar worden opgeteld er een netto gevangenisstraf uitkomt van 12,3 jaar hetgeen hoger is dan de hoogste tijdelijke gevangenisstraf. Op grond van het hiervoor genoemde heeft de advocaat subsidiair verzocht de vordering te matigen en hoogstens toe te wijzen een uitstel van de vervroegde invrijheidstelling van 3 tot 6 maanden. Indien het hof komt tot een toewijzing van de vervroegde invrijheidstelling voor meer dan 3 tot 6 maanden, verzoekt de advocaat een onderzoek door de reclassering te laten verrichten naar de persoonlijke omstandigheden van veroordeelde.

4. Het hof is van oordeel dat geen sprake is van overtreding van de redelijke termijn als genoemd in artikel 6 EVRM. Waar een strafvervolgning werd ingesteld tegen veroordeelde, die terzake van die nieuwe feiten voorlopig was gehecht, heeft het hof de beslissing van de tweede feitelijke instantie afgewacht alvorens op de vordering omtrent de vervroegde invrijheidstelling te beslissen. Niet gezegd kan worden

dat daardoor een onnodige verlenging van de procedure heeft plaatsgevonden. Sinds de zitting van het hof van 13 november 1997 en de zitting van het hof van 24 april 1998 is meer tijd verlopen dan wenselijk is te achten, doch dit tijdsverloop is niet dusdanig lang dat dit zou moeten leiden tot het uitstellen in plaats van achterwege laten van de vervroegde invrijheidstelling. Tevens is het hof van oordeel dat de stellingen van de advocaat met betrekking tot dubbele bestraffing en optelling van straffen geen steun vinden in het recht.

Het hof wijst het verzoek van de advocaat tot eventuele aanhouding voor een reclasseringsrapport af nu het zich voldoende ingelicht acht over de persoonlijke omstandigheden van veroordeelde.

Het hof is van oordeel dat de in het arrest van het gerechtshof te Arnhem van 17 juli 1997 genoemde gedragingen moeten worden aangemerkt als een zeer ernstige misdraging als bedoeld in artikel 15a, eerste lid aanhef en onder c van het Wetboek van Strafrecht, gepleegd na de aanvang van de tenuitvoerlegging van de onderhavige gevangenisstraf. De bovengenoemde zeer ernstige misdraging dient naar het oordeel van het hof mede gelet op de conclusie van de procureur-generaal en de persoonlijke omstandigheden van de veroordeelde te leiden tot gedeeltelijke toewijzing van de vordering. Het hof beperkt de toewijzing van de vordering in die zin dat de vervroegde invrijheidstelling zal worden ingesteld met één jaar.

5. Het hof heeft gelet op de artikelen 15, 15a, 15b en 15c van het Wetboek van Strafrecht.

Beslissing

Het hof: Wijst gedeeltelijk toe de vordering van de officier van justitie te Arnhem.

Het hof stelt de vervroegde invrijheidstelling uit met één jaar.

Trefwoordenregister 1998

SANCTIES		SANCTIES	
	nr.		nr.
afzondering	14	personal computer	7
aanhouding	19	post	34
algehele gemeenschap	3,4	recreatie	3
arbeid	27	regime (sober)	1
artsenkeuze	23	resocialisatie	257
bezoek	36,37	tebi	34
briefwisseling	38	telefoonnummers	24
disciplinaire straf	5,6	terbeschikkingstelling	15,16,28,29,30, 31,32,33
ebi	11	transacties	22
geldzaken	8	urineonderzoek	6,10,12,21
halfopen inrichting	17	vervroegde invrijheidstelling	44
hulpverlening	2	visitatie	10
intensieve zorg	14	voorwerpen op cel	20,25
lopende strafzaak	35,39	ziekengeld	9,26
open inrichting	13		
passantentermijn	41,42,43		

ISSN: 0925-0530